

tura (na Taboru), podana v detajlih na str. 19, 29 in 31. Ena teh slik nam kaže balkon v celoti, pogledan od spodaj, druga pa arhitekturno sliko, ki jo ima opazovalec, če stoji na balkonu samem. — V vojnih spomenikih za Boh. Belo in Trbovlje pa sta dve ideji: Spomenik naj kaže ogromnost življenjskih žrtev, ki jih je zahtevala vojna samo v enem kraju, ta je prva, druga pa je ljubezen svojcev. Spomenik za Boh. Belo (str. 27) obstoji iz betonskega podstavka, zgoraj pokritega s kamenito ploščo, na kateri stoji en sam kamen kakor prst proti nebu. V ta kamen so udobljene dolbinice, podobno antičnim columbarijem. Vsaka žrtev ima svojo dolbinico, v katero hodi prižigat lučico njej zvesta duša, ali pa jo krasit z zeleno vejico ali rožico. Pod vsako dolbino stoji ime tistega, ki mu je posvečena. Spomenik za Boh. Belo je zasnovan bolj s čuvstvene strani — za ljudstvo, ki živi daleč od sveta, oni za Trbovlje je pa bolj racionalistično navdahnjen, ker so Trbovlje povsem druga tla kot Bohinj. Kot pest revolucijonarja stoji. Na svojem trupu, okroglem stebru iz belega marmorja, ima napisano nešteto množico žrtev molo-ha. Ob njem se vijeta ob vsaki strani po dve trnjevi veji (iz kovanega železa), v katere so vpletene lučke. Na glavi spomenika leži težek kamen, ki ves spomenik ščiti pred padavinami, simbolično ga pa tlači kot môra. Maska v podstavku — znak udruženja slov. vojakov — ne spada k spomeniku. Prišla je tja zato, ker je ves njihov odbor v Trbovljah sklenil, da mora priti na spomenik. Tudi pri postavljanju je nesloga naziranj povzročila, da je spomenik preveč navzgor zasukan (sl. str. 1).

Povedal sem tu nekaj o tem, kar goni motor mojega hotenja in dela. — Končno še eno opazko na račun tistih, ki pravijo, da je vsa umetnost predvsem v formi in ne v ideji. Jaz morem za svojo osebo izjaviti, da bi mi brez ideje sploh ne bilo mogoče ustvariti kake oblike, ki bi jo smatral za kaj vredno. Res pa je, da slaba oblika ne more podati niti dobro ideje, niti sama na sebi ne more obveljati. Eno stoji: če je moje srce prazno, v umetnosti ne morem ustvarjati in naj bi bil formalno še tako izvežban. Vse, kar hočemo dobrega ustvariti, mora biti izraz notranje potrebe. Da pa to dejstvo ustvarja za vsak slučaj posebej nove oblike, — oblike ki morejo odgovarjati samo tej resnični potrebi — in ne tistih, ki so jih rabili naši predniki, je bilo zame že od vsega začetka mojega udejstvovanja v arhitekturi izven vsake diskusije.

Kar sem že enkrat poudaril, podčrtavam ob koncu še enkrat: Za nas more biti zgodovinska zakladnica umetnosti prav isto, kar more biti humanistična izobrazba za splošno vzgojo sodobnih ljudi; to, kar more biti Homer sedanjim pesnikom, Shakespeare sedanjim dramatikom, Beethoven muzikom, Michelangelo kiparjem: — samo vzgajamo se lahko ob njih, brusimo popolnost čutenja, prihajamo do globljega spoznava-

I. Vurnik: Arhitektura

nja življenja in lepote, ki se nam odkrivata v njih delih — vse pa, kar sami hočemo ustvariti v umetnosti trajno vrednega, mora priti iz nas samih.

Problem slovenske izobrazbe

Dr. Franjo Čibej

Uvod

Počutki in temelji naše nacionalne kulture in enote segajo precej daleč nazaj v zgodovino. Če že ne sežemo do dobe slovenske reformacije, moramo gotovo začeti vsaj z našimi »preporoditelji«, torej s koncem 18. stoletja. Od tu dalje obstoja izrazita smer do trenutka našega narodnega zedinjenja. In če je bilo prej vprašanje slovenske izobrazbe predvsem in najprej političnega značaja (boriti smo se morali za najnujnejša prava nacionalnega življenja), je z zedinjenjem bila dosežena ona točka, ko je problem slovenske izobrazbe postal predvsem problem duhovno-kulturne moči, problem notranje sile in notranje orientacije. Naša uvrstitev v enotno nacionalno državo je v obilni meri prenesla težišče našega nacionalnega življenja iz zunanjosti v notranjost. Le v toliko, kolikor žive naše narodne manjšine izven naše države, obstoja še politično vprašanje slovenske izobrazbe.

S tem pa je že rečeno, da namen predstoječe razprave ni nikakšnega političnega značaja, da

se nikakor ne tiče kakega programa, celo niti na slovenstvu kot takem ne leži glavni poudarek. Gre nam predvsem za duhovno kulturni problem, za centralne sile in splošne forme naše duhovne eksistence, za bistveno in vredno življenje, za nekaj, kar se da razbrati iz notranjega izkustva. Če že kdo misli na politično stran problema slovenske izobrazbe, — toliko si mora biti v svesti, da mu je izhodišče vendarle duhovno enotna kultura, in da tej duhovni kulturi in njenim nenadomestljivim vrednotam na ljubo podvzema vse svoje politične korake.

Naš namen ni, spuščati se na ta področja in ostanemo pri svojem, da nam gre najprej za našo bistveno-notranjo eksistenco. Problem slovenske izobrazbe leži v tem, da izluščimo in stvorimo ideal, po katerem naj bi se pretvorili in oblikovali poedinci našega plemena, da se dokopljemo do virov tega našega življenja, ki v veliki meri še niti ne obstoja, da v sedanosti in preteklosti dobimo one duhovne vrednote, ona pota in sredstva, po katerih moremo priti do zaključene in čim najvišje nacionalne kulture.

Razvoj življenja in rast duha, bodisi v posameznem človeku, bodisi v celi skupini, gre po svoji poti. Če pogledamo vase in se zazremo v to notranjost, nam postane notranji svet človeškega življenja razumljiv, trčimo na vire, iz katerih pohaja in vznika; razumemo doživljanja in dejanja, kako iz predslutnje nastaja oblikovanje in stvarjanje, kako se stvari izraz in gesta ter beseda. — Rast življenja se začne pri tem, kar je prirojenega, rast se vzpenja po življenju in v življenju in doseže svoje najvišje izdejstvanje in uresničenje pred smrtjo. — Pred poedincem in celotno narodno zajednico se razprostirajo določene pokrajine duše, od mladosti do starosti; polagoma se premaknejo in spremenijo. In še nekaj: vsa ta rast in vsa ta duhovna eksistenca hoče biti naslonjena na središče in segati do jedra, do jedra — osebnosti.

Kaj je izobrazba, kako nastaja, kje ležijo svojstvenosti slovenske izobrazbe — vse to bomo obravnavali v naslednjem. Tu naj se dotaknemo le še dvoje razlogov, zakaj je danes problem slovenske izobrazbe prav posebno aktualen in nujen, zakaj je treba to vprašanje vedno znova vzeti v misel in iz njegove rešitve in izjasnitve potegniti vse konsekvence.

Problem slovenske izobrazbe je nujen problem z ozirom na vodilne elite in duhovne reprezentante naše kulture. Kajti še nikoli ni bila našemu izobraženstvu prava izobrazba potrebnjša in težja kot danes. Tu ne gre samo za to, da si stvorimo pravilno orientirano inteligenco ter viške našega kulturnega življenja; tudi ne gre za vprašanje, kako naj bi ti inteligenti vodili maso in usmerjali one, ki so kulturno enostavnejši. Nujnost vprašanja leži čisto v osredju vsega; gre za to, da se kultura duha sploh ohrani, da izobraženstvo ostane in postane to, kar mora po svojem bistvu biti. Pogled na sedanost duhovnega življenja nudi kaj žalostno sliko. V naši razdvojeni dobi odločajo nebrzdane mase, širi

se vedno bolj nesvoboda in otopelost, duhovno življenje izginja in se tepta — ko bi vendar morala biti prostost duha, izoblikovanost človeka in izčiščenje samega sebe prva in temeljna stvar. Z ozirom na ohranitev in gojitev teh ogroženih vrednot že je določitev pojma slovenske izobrazbe življenjske važnosti.

A še drug razlog je, ki nas navaja k poskusu rešiti problem slovenske izobrazbe. Rekli smo, da nam gre v glavnem za to, da si stvorimo določen ideal, po katerem naj bi se orientiralo vse naše prizadevanje za izobrazbo. Ta ideal pa je v določenem odnosu do kulture in življenja. V velikem obsegu je namreč zavisen od kulture in družabnih razmer: kakršna je družba, takšen je njen ideal in takšni so cilji njene izobrazbe. Razvoj izobrazbe sledi razvoju kulturnega življenja; najprej morajo biti kulturne vrednote in neki material, iz tega šele se more stvoriti ideal, oziroma smer za bodočnost.

Tako mišljenje bi lahko imenovali tradicionalistično, po njem se ravna izobrazba vedno po kulturi. A možno je tolmačiti razmerje med izobrazbo in kulturo tudi narobe, produktivistično. Možno je priznati originalnost pedagoškega mišljenja: da izobrazba določa kulturo in življenje, da je kulturna zgodovina tvorba in posledica izobrazbe in izobraževalnega delovanja. Slovenska kultura je po tem mišljenju nastala samo s tem, da je slovenski narod bil oblikovan po določeni vzgoji in izobrazbi, ki sta vzrastli iz čisto svojih tal (morda celó takih, ki niti specifično slovenska niso). Brez vzgoje in izobrazbe torej ne bi bilo kulture, in tudi ne brez originalnega pedagoškega mišljenja. Človeški duh mora iz sebe ven, iz dna svojega bistva stvoriti in ustvariti ideale izobrazbi — vpoštevati mora seveda to, kar je bilo v preteklosti. Seči mora naprej v bodočnost, ne nazaj: iz onih starih potez našega duha se moramo obnoviti, a obnoviti se moramo v duha sedanosti in bodočnosti. Po zgodovini in usodi, zemlji in ljudstvu se je svojevrstno pobarval ideal slovenske izobrazbe — to je njegov tradicionalistični element. A naša stvarjajoča misel mora seči v bodočnost, mora začrtati ideal, po katerem bomo oblikovali obličje zemlje in samega sebe. Kdor nima nobene ideala in nobene smeri, kdor fatalistično prepušča bodočnosti, oziroma skuša v nezmiselni restavraciji obnoviti preteklost, ki je končno zatoni, ne bo ustvaril pogojev za novo življenje in duhovno kulturo. Kdor pa veruje v moč duha, v originalno, stvarjajočo silo življenja in pedagoškega mišljenja, bo stavil cilje izobrazbi in s tem usmeril tok v določeno smer. To se pa pravi, treba poskusiti določiti pojem slovenske izobrazbe, treba to idejo izkazati, jo čimbolj oživiti, da bomo (kolikor je to sploh mogoče) hote in zavestno po tej ideji ustvarili našo bodočo nacionalno kulturo. — Mislimo, da je postalo jasno, zakaj je rešitev problema slovenske izobrazbe važna in nujna.

Sedaj pa naj nam bo še dovoljeno, označiti miselno nit in razpored vprašanj, ki jih bomo v naslednjem obravnavali. Začeti hočemo s sploš-

no karakterizacijo bistva izobrazbe (1), nato označiti kulturne in duhovne vrednote, ob katerih je slovenski duh rasel, in se po svoje »izobraziti«, dobil svoj obraz in stvojo strukturo (2). Po kritičnem pogledu na našo sedanjo kulturno krizo bomo razvrstili one duhovne vrednote nanovo, poskusili bomo novo koncentracijo glavnih treh elementov: krščanstva, slovenstva, antike (3). Ta ideal izobrazbe si zamišljamo čisto v duhu »moderne«, v zmyslu »mladinskega gibanja« in poizkusov duhovne obnove (4). Nadalje bomo ta ideal izobrazbe vsebinsko napolnili in navezali predvsem na naše slovenske prvine (5). Končno bomo prenesli vse »izsledke« na praktične razmere, se dotaknili vprašanja, kako vse to uresničiti, kakšna naj bi bila naša zavestna kulturna politika, katera sredstva in pota naj bi porabljala (6).

V svesti smo si pri tem svojem delu, da postavljamo zaenkrat le še ogrodje in bolj suho shemo, ki jo je treba z življenjem izpolniti, da bo nasičena in organska, kot je življenje bogato in stvarjajoče - iracionalno nepreračunljivo. V svesti smo si nadalje tega, da misel nikoli ne more zavestno zapopasti vsega, kar prihaja iz pristnih virov duha in kulturnega življenja, da se s samim hotenjem ne da doseči izčiščenje duše in ustvariti individualiteta, ki bi bila bistvena, — svet zase, ki gravitira okrog trdnega živega središča in se sklaplja v enotnostno — vrednostno celoto. Duh in kraljestvo duše si ne dasta zapovedati, še manj pa se dasta izsiliti. Vse to priznavamo, a smatramo vendarle filozofsko razpravljanje o problemu, ki ga označuje naslov predstoječe razprave, za plodno in potrebno.

1. O bistvu izobrazbe

Če skušamo bistvo izobrazbe približno in bolj metaforično označiti, bi se dalo to-le reči: izobrazba se tiče vsega človeka, njegovega čustva, njegove volje, predstave, srca, roke in glave. Vsi ti deli, vse te strani morajo biti v živem odnosu do vrednot, se morajo sklopiti v nekem najvišjem vrednotenju, v odnosu do neke najvišje vrednote v celoto. Izobražena in izoblikovana, oziroma izčiščena mora biti duša, v nekem trajnem notranjem stanju in zadržanju mora biti, vse njene posamezne sposobnosti in sile morajo biti vključene v to osnovno duhovno eksistenco.

Izobraženost pomeni, da je dotični človek v stopnjevani meri sposoben, za vsako stvar dobiti interes. Pomeni sposobnost, da vsako doživetje v svoji notranjosti, pri sebi, oblikuje in doume, da ga sprejme vase in z njim tangira svoje bistvo. Izobraženost je dalje sposobnost, veseliti se ob vrednotah in resničnosti, pomeni končno kos ljubezni, hrepenenje za popolnostjo ljubljenega predmeta. Izobraženost je torej skupnost interesov, zainteresiranost cellega človeka je njen cilj. Bistveno za izobraženca je, da je v veliki meri relativen; istočasno spozna in doživi vrednost, a tudi ničnost in nevrednost stvari. Drži mero, ne izgubi se čisto v gotovih interesih, vedno ohranja globoko

razumevanje za odmor in kontemplativno brezdolje; kajti le tedaj more duša rasti po svojem zakonu, le tedaj se individualiteta trdno stvori okrog svojega bistva. Današnji človek je povečini suženj svojega dela, ko se odtrga od svojega delovanja, sploh ne zna ničesar početi s sabo. Njegova praktična življenjska smer potrebuje dopolnitve po mirnem brezdelju, kjer se more ustvariti cel človek, človeška celota, v globini svojega jedra zakoreninjena duša.

Kar smo dosedaj povedali, je bolj metafora kot točna označba. Treba, da karakteriziramo pojem izobrazbe nekoliko točneje.

Izobrazbo je mogoče tolmačiti na več načinov, bolje rečeno: izobrazba ima več strani in komponent, ki jih je treba ločiti. Izobrazba je vsekdar nekaj, kar se tiče človeške osebnosti; poudarjena je nekako subjektivna stran, človek, ne toliko kultura in družba, v katero je dotični urejen. A kljub temu je možno izobraženca orisati na dva načina, bolj s stališča kulture in »duhovne« rasti, ali pa bolj personalistično, s stališča »življenja« in duše. Začeti hočemo s prvim, označiti hočemo izobraženca z vidika kulture in objektivnega duha dotične zajednice.

a) Izobražen je, kdor se je ob stiku s kulturo izoblikoval v enotno in razvoja sposobno osebnost, ki je sposobna vršiti objektivno vredne funkcije v kulturi in je sprejemljiva za objektivne kulturne vrednote (more te vrednote »doživljati«). Ali še drugače povedano, izobražen je, kdor sprejema objektivne vrednote v svoje doživetje, v svoje mišljenje in trajno čutenje, v svoje veselje do stvarjanja tako, da se stvari pri tem v zaokroženo, živo rastočo in v sebi zadovoljno osebnost, ki more vršiti objektivno vredna dejanja. Gre torej za neko lastnost individuala, čeprav je pojem določen po kulturi in duhovnih vrednotah, gre dalje za trajen značaj, za nekaj dispozicionalnega; gre za enotno in strukturirano formo, ki se more razviti in rasti; izobrazba se končno ne omejuje na intelektualno kulturo, ampak predpostavlja tudi literarno, estetično, religiozno izoblikovanost, tudi »izobraženo« roko in formirano srce.

Izobrazba je po tem pojmovanju individualno svojebitna forma, oblika, ritmika, po kateri in v okviru katere se vrše vsa prosta, duhovna dejanja dotičnega, nastajajo vsa poedina zadržanja dotičnega; izobrazba je neke vrste bit, ni doživljanje ali znanje samo zase, je nekaj oblikovanega in stvarjenega; ni kot pri formi kipa, slike oblikovanje materialne snovi, temveč oblikovanje žive celote v času, celota, ki obstoja le iz doživljanj, aktov in dejanj. In tej »izobraženosti« psihi odgovarja na predmetni strani celoten svet, mikrokozmos, ki ga ta subjekt gleda s svojimi očmi, v katerega se po svoje ureja, v katerem vrši svojo človeško nalogo, svojo kulturno funkcijo.

Iz dosedanega pojma izobrazbe se dajo izluščiti posamezne strani, izobrazba je ali formalna ali materialna, prva poudarja bolj subjektivno stran, stvarjenje duševnih zmišelnih zvez splošnega značaja, ki usposablja

dotičnega za adekvatno doživljanje in stvarjanje objektivnih kulturnih vrednot, druga poudarja bolj predmet in snov izobrazbe.

Formalna teoretična (spoznavna) izobrazba ne gre za znanjem in snovjo, gre za miselnimi akti in kategorialnimi spoznavnimi funkcijami, ki prihajajo v poštev za vse področje spoznavanja ali pa so vsaj v posameznih področjih splošno veljavne. Formalna tehnična izobrazba izhaja od enostavnih gibov in udejstvovanja roke, telesnih organov in tozadevnih doživljanj, ter prehaja do najbolj zamotanih tehnik in sposobnosti; ne gre ji pri tem za »izdelke«, pač pa za povsod relativno enako »spretnost«. Prav tako je z estetično, socialno in telesno izobrazbo, in tudi z religiozno. Formalno religiozno izobražen človek je »religiozen, pobožen«; a pri njem ne gre za to, da bi doživljal že čisto določene in omejene predmete, v njem je predvsem vzbujena pobožnost sama kot taka, kot akt, po katerem se duša vzpenja do zadnjega najvišjega zmisla in išče sebi odrešenja.

Formalna izobrazba torej ne gre predvsem za vsebino, več so ji splošne osnovne forme zmiselnega doživljanja, ki veljajo v območju celotnega duhovnega področja, ki veljajo splošno, čeprav se dotični predmeti spreminjajo.

Ločiti treba dalje splošno in specialno izobrazbo. (Take ločitve niso nepotrebno dlakopcepstvo; iz teh distinkcij slede tako važni rezultati, da moramo te razlike navesti. Kajti treba je vedeti, v kakšnem obsegu je sploh možen pojem specifično slovenske izobrazbe, gre li pri tem za splošno ali specialno izobrazbo, materialno-formalno stran.) O formalni splošni izobrazbi govorimo, če izobražujemo in oblikujemo človeške akte po njihovi osnovni smeri čisto kot akte same, kot subjektivna zadržanja v njihovi celotni strukturi. Če pa izločimo v izobraževanju posamezno področje, posamezno vrsto aktov (n. pr. tehnično plat, religiozno življenje...), tedaj govorimo o formalni specialni izobrazbi. Pripomniti treba seveda, da formalna izobrazba sama zase nikjer ne eksistira; to je le nam potrebna abstrakcija; gre za poudarek, ki leži bodisi bolj na materialni — bodisi bolj na formalni strani.

Pojem splošne materialne izobrazbe je danes postal ilegitemen. Kajti cilj take izobrazbe bi bil, da dotični osebno obvlada vse kulturne vrednote tudi vsebinsko, stvarno; biti bi moral izobražen v vseh tehnikah in v vsem znanju; v vseh umetnostih bi se moral udejstvovati (receptivno in produktivno); v živem stiku bi moral biti z vsako družabno formo in socialno kulturo, z vsako religiozno vrednoto. Jasno je, da take izobrazbe ni in je nikoli ni bilo; to bi bil enciklopedizem, to bi bila mnogoličnost, ki sploh nima več nobenega obraza. Človek se vedno drži le posameznih vrednot kulture, možna je le specialna materialna izobrazba, in sicer je možnih toliko specialnih materialnih izobrazb kolikor je posameznih vrednostnih področij kulture (religija, znanost, umet-

nost, socialna kultura, tehnika, ekonomija, politika).

Splošna izobrazba je torej možna le kot 1. formalna splošna izobrazba, da se človeške sile in sposobnosti izoblikujejo v svoji zaključeni celotni splošni strukturi; 2. praktično izvedljiva je ta izobrazba le ob določenih posameznih in zgodovinsko omejenih kulturnih vrednotah. Kaj to drugo dejstvo pomeni za naš problem slovenske izobrazbe, bomo spodaj videli.

Doslej podani vidiki veljajo splošno, predvsem za odraslega. Treba še, da se oziramo tudi na razvoj in rast poedinca, treba, da določimo proces izobraževanja tudi z ozirom na starostne razlike. Otroka je treba drugače oblikovati kot mladostnika ali odraslega; za vsako razvojno dobo veljajo druge norme. Tako se pojem slovenske izobrazbe čisto variira, pomeni nekaj drugega za otroka kot za doraščajočega ali za zrelega človeka.

Zdi se, da treba ločiti troje bistvenih stadijev, kako vplivamo na rast izobrazbe. Prvo stopnjo imenujemo (po Sprangerju¹) temeljno izobrazbo. Gre za »splošno« izobrazbo otroka (oziroma tudi primitivnega odraslega); formalno gre za prvo metodično oživljanje vseh duhovnih osnovnih sil in sposobnosti; materialno gre za enostavni svetovni nazor v obrisu, ki omogoča prvo orientacijo v prirodi in kulturi. To prvo stopnjo si človek pridobi v osnovni šoli, deloma še v višjih šolah.

Drugo stopnjo izobrazbe zaznamujemo dobo poklicne izobrazbe. Gre tu najprej za čisto razvojno-psihološko dejstvo, da se v otroku po 10. do 12. letu začno razvijati samostojni interesi, otrok ni več za vse predmete enako nadarjen in tudi ni na vseh enako zainteresiran; polagoma se razvije v njem interes v eni smeri, v njem se stvori določeno interesno središče, »splošnih« predmetov ne more več uspešno asimilirati. Če hočemo dotičnega uspešno izobraževati, ga treba v čisto diferencirani smeri, v konkretni smeri (ki jo moremo istovetiti nekako z notranjim klicem in poklicem dotičnega).

A pojem poklicne izobrazbe ima še globlji pomen, ne gre samo za razvojno psihološko zakonitost. V pojmu poklicne izobrazbe leži spoznanje, da je poklicna izobrazba (čisto v dobesednem pomenu besede) sama po sebi tudi že izobrazba, da je subjekt, ki je vzrastel v kak poklic, s tem že na neki način tudi sebe izoblikoval. V tem pojmu leži tudi to, da sploh drugače ni možno priti do izobrazbe kot preko gotovega čisto določenega poklica. Že prej smo spoznali, da splošne materialne izobrazbe ni in ne more biti; tu še pripominjamo, da tudi splošno-veljavnega ideala za izobrazbo ni, da je zlasti napačno, če skušamo postaviti humanistični duhovni ideal za najvišji in prav za prav edini ideal, da torej nekdo, ki saj nekoliko nima

¹ Spranger, Kultur u. Erziehung, 3. izd., 1925, Leipzig; podobno Spranger še v Handbuch für das Berufswesen, Leipzig, 1925.

te izobrazbe, ni izobražen in se mora smatrati za nesrečnega, dokler izvršuje n. pr. rokodelski ali praktični poklic. Tudi humanistični ideal je le en ideal poleg drugih, tudi humanistični ideal vsebuje v sebi neko diferencirano smer, kdor se po njem izobrazuje, se izobrazuje za določene »duhovne« poklice, nikakor pa ne gre pri tem za kako »splošno« izobrazbo in izoblikovanje kakega občnega človečanstva, ki kot tako nikjer ne obstoja. Človek, to je »izobražen« človek, moremo biti le v toliko, kolikor smo izobraženi konkretno za določen poklic. Vedno znova poudarja to misel Kerschensteiner, pot do človeka gre preko njegovega poklica.

A tudi poklicna izobrazba, ta druga stopnja rasti in oblikovanja človeške duše, ni zadnja. Končno pridemo res še do tretje stopnje, do nekake »splošne izobrazbe«, ki tvori završitev duhovne rasti in do katere moramo voditi vsakogar, tudi preprostejšega človeka in vsakogar, kdor se udejstvuje v še tako praktičnem in diferenciranem poklicu. Je to stopnja, ko človek najde, oziroma postavi središče svoji izobrazbi in iz tega središča teži zopet za širino; žarki, ki izhajajo od njegovega jedra, se polastijo vsega življenja; sedaj je več kot prej pri temeljni izobrazbi; prej so bile izšolane le temeljne dušne sposobnosti in stvorjena le bolj intelektualna skica nekega svetovnega nazora. Sedaj gre smer bolj v duhovni svet vrednot, subjekt se oblikuje in napolni s kulturnimi duhovnimi vrednotami, ki odgovarjajo duhu časa in so dostopne njegovi višini duhovnega življenja. V tej tretji stopnji dobi subjekt smer svoji duhovni rasti; sicer ne doseže nikdar cilja, a je kljub temu važna zanj.

Pojem izobrazbe nas torej vodi do človeka in njegovega jedra, vsaka izobrazba se osredotočuje okrog personalnega centra, iz tega izhaja individualno usmerjeno stremljenje za izoblikovanjem samega sebe, to izobrazbo samega sebe skuša dotični uresničiti predvsem v tem, da se uredi v dotično kulturo in socialno zajednico.

A duhovno življenje in kultura sama po sebi nikakor ne jamčita, da dotični ob tem svetu najde sebe in postane v sebi zaokrožena osebnost. Možno je, da se njegove sposobnosti (talent in nadarjenost) ne krijejo z interesno smerjo, sposobnosti ne zadoščajo smeri, ki si jo je dotični izbral iz svojega interesa. A še bolj važen in usoden je drug konflikt, ki izhaja iz zahtevkov, ki jih stavi kultura in družabna zajednica. Notranji poklic se le redko krije s poklicem v socialnem pomenu besede. 1. Zgodovinsko dana kultura zahteva od vsakega svojega člana več in drugačna dejanja, kot bi sledila iz individualne dušne strukture v prostem udejstvovanju. 2. Poklici so dalje produkt zgodovinsko-družabnega razvoja in niso enostavno izraz nekega individualnega dušnega tipa.

Kultura torej stavi svoje zahteve; če hočemo torej govoriti o idealih izobrazbe, je jasno, da so nemogoči ideali, ki slede čisto iz

prostega individualnega nagona; a prav tako so nemogoči ideali izobrazbe, ki jih družba vsili razvijajočemu se individu. Ideali izobrazbe morajo združevati oboje, biti morajo produkti notranje dušne smeri i zunanjih zahtev kulture. Tudi poklicna izobrazba mora navezati na nagnenja, ki prihajajo iz notranjosti, na »notranji« poklic; in vse svoje zahtevke mora spraviti v organičen odnos do te notranje osebnosti. Preko tega pa mora še nuditi priliko in pobudo, da se dotični še naprej izobrazuje v zmislu zgoraj orisane splošne izobrazbe, ki se seveda ne da splošno veljavno določiti.

Danes ni več mogoč noben ideal splošne enake izobrazbe, tudi ne ideal vsebinsko (materialno) enake nacionalne izobrazbe, možno je le postaviti zaključene in karakteristične tipe izobrazbe, od katerih vsaki tvori zaključeno celoto zase, na svoj način izravnava nasprotje med željami in teženjem poedinca in zahtevki kulture, oziroma zahtevki poklica. Tako izobrazuje gimnazija svoj tip, realna gimnazija zopet drugega, realka zopet drugega, obrtne in strokovne šole izobrazujejo zopet svojevrstne zaključene in karakteristične poklicne tipe: trgoveca, privatnega uradnika, obrtnika, podjetnika itd. Skupna vsem tem tipom je le splošna smer za izobrazbo, vsi skušajo premagati poklicno stran s tem, da gredo v smeri splošne izobrazbe človeka, da okrog svojega jedra položijo še novo plast splošnega, da navajajo nazaj k življenju v notranjem zmislu besede, vzbujajo dušo k življenju in navajajo k problematiki vse človeške eksistence, da posredujejo kos svetovnega nazora in skušajo spraviti človeka do tega, da živi v enotno zaključenem svetu, svojem čisto individualnem mikrokozmosu. To pa je mogoče le tako, da je duša oblikovana sama v sebi, da je pozabila na svet izven sebe in je najprej sebe našla. Če hočemo torej pojem izobrazbe popolnoma določiti, moramo spremeniti smer gledanja in iti v notranjost. Doslej smo gledali na naše vprašanje predvsem s stališča kulture, sedaj gremo v personalistično smer in skušamo poiskati iskro življenja, ki je v živem življenju izobraženega človeka; gremo bolj v dinamično stran, v postanek, proces, po katerem nastaja »izobrazba« kot trajno stanje.

b) Personalistična določitev izobrazbe obrne izhodišče; izhajamo iz duše in njenega življenja, pozabimo na kulturo in njene vrednote, postanemo neke vrste individualisti, duša sama nam je takorekoč najvišja vrednota in zadnja norma našemu ravnanju in dejanju. Prej smo toliko poudarjali, da mora duša biti izoblikovana, da je morala v živi komunikaciji s kulturnimi vrednotami in tradicijo rasti in se vzpenjati kvišku v celoto. Zdaj hočemo poudariti bolj naravno-človeško stran, bolj dušo samo zase. Prej je šlo bolj za nalogo in izvršitev stavljenе dolžnosti, sedaj gre predvsem za akt notranje svobode in ljubezni. Do sveta okrog sebe, do soljudi, do samega sebe smo lahko v trojnem odnošaju; življenje lahko uživamo (tudi v čisti, erotično-estetični formi); življenje in svet lahko pretvar-

jamo po določenem načrtu in duhovnem zmislu, po normah; a do sveta, življenja in soljudi smo lahko tudi v ljubezenskem, čisto dušnem odnosu. Duša sama komunicira z vsem, iz svoje svobode in prostosti sega v življenje in to življenje zopet sprejema vase. Duša sama pa mora biti pri tem živa, biti mora v njej iskra, ki gre skozi ves življenjski organizem. Kaj je ta iskra, kaj je to bistvo duše, živega življenja ali duha, je težko prijemljivo. Scheler se je skušal problemu na svoj način približati.² Po njegovem je izobrazba proces, po katerem postane človek šele človek, je neprestana deifikacija samega sebe. Človek se od živali ne loči po svojem intelektu, intelekt ima žival tudi, četudi v manjši meri. V človeku sta dva svetova, ki se ne dasta združiti v enega; človek je predvsem »duhovno« bitje, more uresničiti akte, ki ga napravijo deležnega duhovnega sveta, akte, ki ga navežejo na Boga, ki je zmisel vsega duhovnega. Človek je v svojem najglobljem jedru prost, nikakor ni odvisen od prirodnih sil; je več kot žival, v njem je smer, ki ga usmerja kvišku v svet svobodnega duha. V svoji duši takorekoč uresniči nekaj, kar je prav za prav del božjega življenja; najvišji zmisel življenja in največjo vrednoto vsega doseže, če svoje bistvo izčisti in postane cel in pristen, prost in plemenit. Duša se stopnjuje, dvigne in razširi — tako pridemo do izobrazbe kot zadnjega zmisla in najvišje vrednote življenja in kulture. Človek je izobražen toliko, kolikor sega v svet in snovanje božanstva. Na tak način postane njegova duša neskončno vredna; a vedeti je treba, da duša tega stanja nikdar ne doseže, vedno znova se mora izčiščati, vedno znova uresničevati v sebi vse, kar smatra za najbolj vredno in pravilno; le v takem nezaključenem približevanju more doseči svoj cilj, le na tak način postane deležna božje milosti; nikakšne pravice nima, da bi Bog moral dati toliko milosti, da bi enkrat za vselej postala neskončno vredna in svetniško popolna. Kadarkoli bi se v tem procesu izčiščevanja ustavila, bi bila le še zunanja lupina, okostenela bi v svojem jedru in bistvu in postala farizejsko ničvredna.

Da, v resnici, za duha in dušo je bistveno, da morata težiti za nečem, da v sebi uresničita kos duhovnega sveta, če hočeta biti popolna in vredna. Mislimo, da se da ta težnja označiti še točneje kot doslej. Če to storimo, bomo osvetlili pojem izobrazbe še od nove strani in s tem povzeli vse, kar smo doslej povedali o njem.

V duši in duhu sta dve smeri in osnovni sili, ena gre za jasnostjo in izjasnitvijo, druga za celoto. Duša hoče izjasniti v sebi nahajajoče se življenje, priti hoče do zavestnosti in zavesti samega sebe. Vedeti hoče, kaj je, spozna pa to v svojih dejanjih ali v mislih ali v ustvarjanju in oblikovanju. Če človek s svojim dejanjem posega v istinitost in spreminja svet, če ta svet in to dejanje vpliva nazaj na človeka; če človek s svojim spoznanjem vprašuje in s

svojim mišljenjem pride do meje spoznanja; če umetnik upodobi svoje vizije v objektivnih podobah in oblikah — vsem tem oblikam človeškega duha je skupno eno: da trči zavest na nekaj temnega in odločilnega, da iz tega svojega začudenja hoče priti do jasnosti, da to jasnost v sebi doseže le tako, če se premika proti svetu, proti predmetu, objektu. Iz nejasne misli postane jasna misel, spoznanje, nanašajoče se na določen zmisel; to je racionalno spoznanje; a tudi v oblikovanju, dejanju in umetniškem ustvarjanju nastane jasnost in izjasnenje, četudi ne pojmovno. Duša postane sama sebi prozorna; često v mučnem, mukapolnem in nevarnem izdejstovanju samega sebe; kajti v duši je nekaj, kar jo vleče navzdol, premagati mora odpor neduhovne mase v sebi; v duši je težnja, da ohrani to, kar že ima, in ostane v že običajni nejasnosti. Proti tej težnji deluje neka brezpogojnost, neka absolutna nujnost, da se izjasni in postane očita, da se uresniči in izdejstvuje, da premaga sebe in pride s tem do svojega bistva. Iz teme gre duh v jasnost, po svojih delih, oblikovanjih in dejanjih.

Druga smer, v kateri se vzpenja duh, je težnja za celoto. Duša gre za tem, da postane cela, da se uredi v celoto in zmiselno zvezo. Neduhovna je vrsta izoliranih elementov, neduhoven je kaos. Duh nas sili v mišljenju k doslednosti, nas prisili, da ne mislimo tega in onega, temveč da vse spravimo v zmiselno zvezo, da vidimo protislovja; duh nas žene, da vse misli asimiliramo, da jih ne nabiramo zgolj zunanje. Ostati moramo sebi zvesti, ne smemo pozabiti in ignorirati tega, kar smo storili, mislili, verovali. Če je v nas duh, naša preteklost ni utonila, temveč živi v naši sedanjosti. Neduhovni človek živi v trenutku, samo za ta trenutek, menjajoč se in pozablajoč. Duh hoče biti v odnosu z vsem, z vsem v zvezi.³ Duh je sila, ki sili za tem, da postane cela. Predvsem išče duša komunikacije z drugimi dušami. Duh lahko raste ob duhovnih vrednotah, a tu ne gre toliko za rast, gre bolj za notranjo silo in dušno iskro, ki se vžiga predvsem ob tuji vredni duši. Komunikacija z živo tujo osebo ima svoje temelje v vitalnih odnosih, v odnosih seksualnega življenja; odnos je lahko zunanji, čisto zavesten in neoseben, gre lahko za zvezo, ki ima določen cilj in smoter; duhovna pa je zveza in komunikacija, če je živ odnos poedinca do poedinca, če je ljubezen, ki se bori za sebe in razumevanje, ki skuša v tujem jazu uresničiti kos svojega jaza, pot do tega cilja pa ji je brezpogojna in neskončna odkritosrčnost, da duša v brezmejnem medsebojnem dajanju in jemanju drugega in sebe razume in spravi v celoto. Ta komunikacija med dvema dušama dobi lahko trdnejšo obliko, vodi do rednega izmenjavanja, med dvema do prijateljstva, v prijateljski zvezi, ali pa v ljubezni in zakonu. Strast, ki veže moža in ženo, je različna od ljubezni v duhovnem pomenu. Le-ta je du-

² M. Scheler, Die Formen des Wissens und die Bildung, Bonn, 1925.

³ Prim. k temu zlasti Jaspersa, njegovo Psychologie der Weltanschauungen, 5. izd., 1925, Berlin.

hovna brezmejna komunikacija in živa rast, rast v jasnost in celoto. Bistvo te rasti je v tem, da duša v drugi duši dobi vzor in vidi moč in celoto in jasnost, in da to že deloma v drugem uresničeno popolnost uresniči sama v sebi. Zato je tako važno, da duša sreča v življenju človeka, ki ji more biti vzor, da duša po živi komunikaciji oblikuje in uredi v sebi živo življenje.

Duha in bistvo duše je težko označiti, a upamo, da se nam je posrečilo označiti to, kar tli in gloda na dnu človeškega bistva, in kar je nemogoče zatajiti, če hočemo biti vredni, popolni in — izobraženi. Če je duša živa, če je v človeku duh, ima njegova eksistenca zmisel, če se v njegovih dejanjih, besedah in stvaritvah izraža življenje, če je v vsem iskra, o kateri smo toliko govorili — ima vse dejanje in nehanje svojo vrednost.

A duh često okosteni, njegovi viri usahnejo. Zunanje prilike navajajo k neduhovnosti; duh se uči na pamet, ali pa uživa svoje znanje esteticistično; posnema dejanje, merodajna mu je formulirana etika s predpisi za vsako situacijo; v esteticističnem uživanju dojema umetnino; če je v odnosu do drugih, pozna samo družabnost, oblike občevanja so mehanizirane, brez cilja in površne; gre samo za kratek čas in navado; ozira se na publiko in maso. Tak odnos je neduhoven, porablja običajne forme, da se ljudje med sabo ne približajo in puste nedotaknjene.

Skušali smo določiti bistvo izobrazbe, od dveh strani smo se približali svojemu predmetu. Jasno je, da se oba pojma dopolnjujeta in da eden ni mogoč brez drugega, da je naša ločitev bolj abstraktnega značaja. A kljub temu ni nepotrebna; kajti že vsakdanja govorica loči izobraženca in filistra, pedanta, trmasto omejenega, fanatika, svoje življenje mehansko fiksirujočega človeka; a loči tudi izobraženca in barbara (neizobraženca). Prva distinkcija se tiče naše pod b) navedene označbe, ki gleda človeka s personalističnega vidika, druga razpredelba pa se nanaša predvsem na kulturo in odnos poedinca do kulturnoduhovnega življenja. V naslednjem teh dveh pojmov ne homo strogo ločili. (Dalje.)

Lépa Vida

Dr. Avgust Žigon

Prešernova Lépa Vida, svetli biser poezije naše. — ena izmed naših najlepših pesmi. — filologom jasna priča, kakó malo je Prešeren razumel o bistvu narodnega pesništva, ni doslej v naši literarni zgodovini še doživela stvarno pozornega uvaževanja od svoje prave strani — kot literarna, kot Prešernova **umetnina**.

Poezija in umetnost sta namreč — dvoje; vsaka — svoj svet, vsaka — svet záse. In vsaka zahteva svojega posebnega pogleda — v svrhu doum évanja!

V knjigo našo je Prešernova Lépa Vida prišla l. 1852.: v III. letniku Krajnfke Zhbelize. V odstavku »/ Balade ino pefmi / med krajnfkim ljudftvam pete /« jo je za Vodnikovo »Od Rav-

barja«, ki stoji kot programna vsem drugim na čelu, prinesla Zhbeliza takoj na drugem mestu; z opominom: »2.—9. fo is Gofp. „Smoletofiga sbera (predelane kolikor fe je treba sdelo)«.

Smolè poroča o tem prispevku svojem za Zhbelizo dné 20. X. 1840 Vrazu: »Meine Sammlung von Volksliedern hatte ich auf sein Ansuchen dem Scheißkerl dem Kaftelliz zum Gebrauch der Zhebelza gegeben.« (ZMS IV., 190.)

In Prešeren je pripisal v svojem pismu iz Celovca 20. II. 1852 Čopu: »Mein Nahme ist bei meinen Originalgedichten ganz zu drucken. Die populares erscheinen aber Smoletisch.« (LZ 1888, 572.)

Takó nam avtentični viri dopolnjujejo opombo Zhbelize na obé strani: potrjujejo nam izvor Lépe Vide iz zbirk Smoletovih, in izpričujejò »predelavo«, obliko njeno v Zhbelizi — kot Prešernovo. Zabranil pa je Prešeren svoje ime ob Lépi Vidi v natisku sam, ker česda ne oblika njena, ampak da izvor daj pesmi avtorsko signaturo.¹

To bi bila glavna vnanja dejstva. Lep, srečen slučaj pa, da so se nam iz tiste dobe ohranili štirje, odn. celó pet rokopisov Lepe Vide, ki nam omogočajo še поблиžje, in kar je nam glavno, zlasti notranje ugotovitve.

Pet rokopisov! Med njimi prvi — doslej neznana

¹ Kastelcu je Smolè izročil svoje zbirke torej sam osebno. Kar priča, da je bil že l. 1851. v Ljubljani. Odkedaj? Skrajni mejnik povratka Smoletovega v Ljubljano sta dneva: 22. II. 1851 — 9. XII. 1851. Dné 1. III. 1851 je objavila namreč LaibZtg. (Amts-Bl. Nro. 26, pg. 162) sodni razglas: »Nr. 1220. Vom k. k. Stadt- und Landrechte in Krain wird hiemit bekannt gemacht: daß der Andrä Smole'sche Conkurs, in Folge gepflogener gerichtlicher Ausgleichung, für aufgehoben erklärt worden ist. Laibach den 22. Februar 1851.« Poslej ni bilo več ovire Smoletovi vrnitvi v domače mesto. — Za drugi termin pa prim. (z dném »Laibach am 9. December 1851« datirani) izkaz l'jubljanskib družin in oseb, ki so se l. 1851. odkupile za rojstni dan in god svoj v prid mestni ubožnici; med njimi v abecedni zaporednosti vsa rodbina Smoletova: Herr Smolle, Michael, sammt Gattinn. Herr Smolle, Andreas. Frau Valentin, Helena. (LaibZtg. 15. XII. 1851, Nr. 100: Beilage.) Istotam, s preskokom abecedne zapovrstnosti, tik vkup kakor da so eno, v letu — Prešernove »prve ljubeznis«:

Frau Brimitz, Julianna, sammt Sohn und Tochter.

Herr Prešchern, Franz Kav., Dr. — — — — —

Povabilo k temu odkupu (za dobo od 1. nov. 1851 do 1. nov. 1852) pa je prinesla LaibZtg. 25. X. 1851 (Nr. 85, pg. 552); in pač smemo ob tem za korak dalje do sklepa: da je bil A. Smole, če prej ne, vsaj takrat, m. okt. 1851, že v Ljubljani, — kar bi se s termini ob Zhbelizi zeló strinjalo; saj je Zhbeliza III. šla (v dveh rokopisih), v njej Prešernova Lépa Vida, že 26. XII. 1851 v cenzuro! Kastelčeva zaprositev in Smoletova izročitev zbirk, izbor pesmi za Zhbelizo III. in njihova »predelava«, ter izvršitev in vezava cenz. rokopisov: vse to leži pred tem dnevom in priča pač o daljši dobi kot je tja do 9. XII. 1851. (DiS 1926/252; in 1919/157, 160.)

sodbe. Podpisani sem sprva res nekam manj cenila številna cvetlična tihožitja, vendar sem jih, čimbolj sem se jim notranje približal iz interesa do avtorice, s katero sva si postala celo — morda prijateljca — navadil ceniti in kmalu sem po posredovanju avtorice prodrl v ta umetnostni svet.

Kobilca je položila v te razne slikane rože res svojo umetniško čutečo žensko dušo. Kakor »duše« so bile te slike, nanizane v umetniški dnevnik. Na eni mehko, skoro topeče se slikane vrtnice v sramežljivem belo-zelenkastem — lahko si si zraven mislil kakor ob kateri muziki — da govorim v malo »nestrokovnem« tonu, ki ga je pa umetnica umela — o primeri s kako nežno mislijo birmanke; dalje rože, težkordeče, v sloki črni, z refleksom blesketajoči vazi na temnem ozadju (last g. arh. Osolina) — »Carmen«, sem dejal, ko mi je pokazala to sliko in potrdila mi je z nemim prikimanjem. Potem teje z zametastim leskom gladkih listov, zraven opalizujoč rumeno-zelen kozarec in žolt prt na sivozelenem ozadju (last ge. Vere Albrechtove), vrsta košatih georgin in bujnih krizantem — vse so bile »duše«. Podarila mi je leta 1924. »za pušelje«, kakor je šaljivo rekla, sliko s šopom zgodnjih, rdeče nadahnjenih telohov v beli in vijolično progasti vazi, trudila se mi je ustreti z njimi za spomin, trudila se je, posneti svojo »pariško mani-ro« v njih, ki mi je bila osebno tako všeč, ker je imela toliko, kakor sva rekla, »švunga«, temperamentnega zamaha v prednašanju. Nekoč mi je pokazala »Pomponke« (last velikega županstva v Ljubljani) — majhne, butičaste, nerodne rože v nerodni posodi in zelo shematični obdelavi, da so humorno učinkovale. »No, kaj pravite?« je brž hotela slišati. »Kakor kmečka nevesta,« sem rekel z metaforo, ki so jo te vrste slikarji visoko cenili in skoro vedno razumeli, in dala mi je prav.

Tako nekako podobno je treba razumeti Kobilčine mnogoštevilne rože. Kakor Watteauove Les différents caractères nekako morda, tudi tam nastopajo kot interpreti čuvstev celo sama drevesa. Šlo je pri tem pa gotovo še za več kakor za višjo »vsebinost«, v zmislu l'art pour l'art spričo snovne nezgovornosti teh šopkov, za barvni akord v barvni kompoziciji, za to, bi rekel, čistokrvno impresionistično izražanje, pri kakršnem je bil tudi pri Kobilci barvni akord le često nekako sam sebi namen — že izbira predmeta potrjuje to domnevo. Ne bi torej bilo v zmislu Kobilčinega umetnostnega nazora, če bi tale moja tolmačenja, ki so tuptam bila njej pravilna, koga zapeljala, da bi videl v Kobilčinih rožah celo kakšen »ekspresionizem«!

Opozoriti moram na njen izredno fini barvni čut, ki ima nekaj podobnosti morda na drugem polju s tako zvano »muzikalno tenkočutnostjo«. Ko je nekoč rabila za zamašitev neke »luknje« v neki barvni kompoziciji »barvno protiutež«, žoltosvileno ruto iz svile v ozadju, sva v neki zbirki prebrskala malone sto podobnih rut vseh

mogočih barvnih nians od rumene pa do rumenordeče in rjave, toda žalostna se je morala po dolgem iskanju zadovoljiti z eno, ki pa je še vseeno bila »za spoznanje premalo topla«.

Opozoriti treba i na njeno polaganje važnosti na intuitivno spoznanje; kakor je bilo tipično za slikarje te generacije, je slepo častila neki gotov umetnostni »instinkt«, ki je postal slikarjem in kritikom njene generacije tuptam že skoro vraža. Impresionisti so verjeli v neke, rekel bi čudežne umetnostne medije in njih »instinkt«. Kobilca je nad vse cenila estetsko subjektivno intuicijo, kakor smo že na par mestih navedli, toda odobravalna je s polno dušo le tako sodbo, ki je bila blizu njeni, drugačne ne. Tipična poteza subjektivno-individualističnega svetovnega in umetnostnega nazora tiči v tem izpovedovanju nazora, da je »človek merilo stvari«, toda v neantični obliki.

Kakšen je bil njen razvoj v zadnjih letih pred smrtjo?

Često sva z umetnico govorila tudi o ekspresionizmu, o bratih Kraljih itd. Dočim je n. pr. Jakopič že davno prej odzorel impresionizmu v idealizem, je Kobilca ostala nekako pri starem in je trdovratno trdila, da »deformacije niso naravne«, da ta stil ne zahteva »nobenega studija po naravi«, kar je smatrala za slabo, ter da nima nobenih umetnostnih vrednot. Začuden nad tem načelnim napačnim razumevanjem, kakršnega je pokazala sicer umetnostno občutljiva umetnica ob umetninah novega idealizma, sem moral dognati, da smatra za »umetnostne« vrednote le slikovite in barvne vrednote, kakršnih pa ji ekspresionizem v starem zmislu ni nudil. Ko so pri nas začeli z novim naturalizmom in realizmom, je konstatirala zboljšanje naše umetnosti, češ, sedaj so zopet enkrat »prišli na to, da je treba studirati po naravi«. Toda z barvami še vedno ni bila zadovoljna.

Ekspresionizmu morda ni plačala tributa, vendar se je tudi njen način slikanja baš v zadnjih mesecih nekaj izpremenil. Nekaj malega se je bila približala zopet taktičnemu načinu podobno kakor tudi Jama, obenem je postala dosti rigoroznejša glede »aranžmaja«, ki je moral biti nekaj bolj barvno in likovno uravnovešen kakor prej, ko je slikala »slikovito nesimetrijo«.

Takole nekako bi tolmačil Kobilčino umetnostno pot s težnjo, da to storim kolikor mogoče v zmislu pokojnice.

Problem slovenske izobrazbe

Franjo Čibej

2. Naša kulturna bilanca

Doslej smo govorili o pojmu izobrazbe in podali bolj zunanjo shemo in splošno ogrodje, ki ga je pa treba napolniti z vsebino. Izobrazba, kakor smo videli, ni možna izven določenega kulturnega in človeškega ozadja,

človeški duh, če hoče priti do samega sebe, mora biti v odnosu do gotovih duhovnih vrednot; te vrednote so svet izven njega, a človeški duh jih asimilira vase, introcipira jih v svoje jedro, tako šele more rasti. Te vrednote pa eksistirajo v čisto konkretni, zgodovinsko nastali kulturi in zajednici; če hočemo torej razbrati one vrednote, ob katerih je rasel in bo rasel slovenski duh, če hočemo določiti one vrednote, ki jih je treba sprejeti v ideal slovenske izobrazbe, moramo seči v zgodovino in iz naše dosedanje duhovne eksistence poiskati one prvine, ki naj bo iz njih sestavljen ideal slovenske izobrazbe. Primorani smo, da napravimo kulturno bilanco in potem pogledamo naprej v bodočnost, kaj nam je storiti.

Jasno je, da moramo v bodočnost in ne nazaj v preteklost; jasno je dalje, da hočemo najti svoj obraz in one prastare poteze našega duha, ki so bile nekdanj take, so danes morda še take in bodo jutri lahko malo drugačne; a gre v glavnem za bodočnost in naše bistveno življenje in nam pri tem morejo preteklost in naši pradedje biti le pot in sredstvo, kako pridemo do samega sebe. Gre torej za to, da najdemo iz mnogoličnosti in bogatih historičnih vrednot pot k sebi. Treba torej, da si poskrbimo pravo izobrazbo in pravi ideal za svoje izobraževalno delo.

a) In res, zadnja leta se je mnogo storilo na področju »izobrazbe«; po precejšnjih bojih in z velikim trudom so se izvršile praktične reforme in se pojavili novi poskusi, često se je pojavila krilatca o »slovenski izobrazbi«, kar naj bi značilo, da treba stvoriti in omejiti svojevrsten ideal izobrazbe, ki bi odgovarjal posebnim zahtevam naše dobe.

Najbolj očitno je postalo to stremenje pri ustanovitvi in ureditvi ljudskih visokih šol. Le-te so bile prvotno čisto praktična zadeva in nujnost v našem življenju, šlo je za organizacijo prosvetnega dela in izobraževanja širših plasti našega naroda. Malokdo je videl in vedel, da tiče tu dalekosežni kulturno-duhovni problemi. Vsaka ljudska visoka šola je bila urejena po svoje in je zasledovala svoje cilje, ki so bili navadno jako konkretno praktičnega značaja. A kdor je zasledoval razvoj pokreta, je kaj lahko videl, da streme široke mase za pregledom in sintezo, da jim gre za to, da bi si stvorile pravilen in bogat življenjski in svetovni nazor; predavatelji in izobraževalci so pa uvideli, da v naši kritično razgibani in zrahljani dobi in protislovni mnogoličnosti našega življenja ni možno izobraževalno delo brez resne in dalekosežne vzgoje in izobrazbe.¹ Iz teh praktičnih poskusov se je torej izcimljala vedno bolj potreba po zaključenem idealu izobrazbe, neki ideji, ki bi bila merodajna in ki bi združevala vse tako različne težnje izobraževalnega dela. Mislimo, da je bil ta razvoj pravilen.

¹ K temu in naslednjemu primerjaj predvsem Troeltscheve spise, zlasti njegovo razpravo v Der Leuchter, Jahrgang I., 1919, str. 190 ss.

Od druge strani je prišel nov sunek in z njim zopetno vprašanje po idealu nove slovenske izobrazbe; današnje mladinsko gibanje se je obrnilo stran od idealov svojih očetov; dosedanja kultura se je zdela lažniva in mehanizirana, mladina je hotela preprostega skromnega človeka, svobodo in moč volje, prirodnost in jasnost ter svežost gozda. Vidi se torej, da se je tudi tu življenje preokrenilo v smeri proti novemu življenjskemu idealu, idealu izobrazbe, ki naj bi bil predvsem živo slovenski.

A tudi v šolo in šolske probleme je prišlo življenje, vršijo se hudi boji za šolo in proti šoli, stavijo se vprašanja, kaj naj stori šola za izobrazbo, stavijo se očitki, da šola nikakor ne vrši več svoje naloge in da treba vzgojstvo preurediti v zmyslu novega ideala, ideala naše duhovno močne slovenske kulture in izobrazbe. Šola naj bi vzgajala in učila za življenje, vzgajala in učila naj bi za našo slovensko-nacionalno kulturo.

Trije zgledi so pojasnili, kar bi bistro oko lahko samo videlo, da ne gre za vprašanje ljudske visoke šole in tehnične ureditve našega javnega šolstva in vzgojstva, in da ne gre za vprašanje, koliko ima mladinsko gibanje prav in koliko gre za mladostno prenapetost in vzhičeno nepotrebno reakcijo. Gre za več, gre za vprašanje izobrazbe, nacionalne naše izobrazbe, to se pa pravi, da gre za vprašanje po vsebini in ciljnih našega duhovnega življenja sploh — gre za to, da si stvorimo svojo duhovno eksistenco z zavestnim in hotenim oblikovanjem samega sebe in svoje nacionalne zajednice.

Danes živimo v kompliciranem duhovnem ozračju, duhovno življenje ne poteka več enotno in samo po sebi; v naši kulturi vladajo nasprotujoče si tendence in zgodovinsko nastale tradicije, življenje je tako zamotano in problematično, tako po zgodovini obteženo in po tujenacionalnih kulturah prepojeno, da je težko najti pot, kako stvoriti iz vsega tega ideal, ki bi po njem mogli izobraziti sebe in svoje sobrate.

Rešitev je možno najti le na podlagi nove koncentracije in poenostavljenja; iz vsega kulturnega življenja treba izluščiti nekatere osnovne prvine in okrog teh osredotočiti vso ostalo izobrazbo. Če torej stavimo zahtevo po novi slovenski izobrazbi, se to pravi, da treba take koncentracije in takega poenostavljenja, da bo naša duhovna eksistenca in pot do te eksistence usidrana predvsem v določenem središču in da bo vpoštevala predvsem elementarne in instinktivne poteze našega bistva. Pri tem ne gre za stopnjevanje naše nacionalne zavesti ali za pridobitev političnega čuta, to niso vprašanja izobrazbe, temveč stvar izkušnje in zgodovinskih razmer; gre res za obstoj naše duhovne eksistence. Šovinizem in pretiran kult samega sebe ne spadata sem.

Naše duhovno življenje in z njim naša izobrazba je do skrajnosti sestavljeno in protislovno, podedovali smo svoje imetje od starih generacij; ta posest živi v nas, stopa vsaj motno in v obrisih v našo zavest in povzroča zmede in težave na-

šemu kulturnemu življenju, njegovi enotnosti in produktiviteti. Ta posest je prebogata in polna napetosti.

b) Treba jo je najprej na kratko razčleniti v prvine in razbrati sestavne dele, ki jih bomo s par označbami opisali. Na prvem mestu treba navesti antiko, humanizem in klasicizem, ter vse mnogotere oblike, v katerih ta trojica še danes živi, živi namreč v staroantični, cerkveni, humanistični, klasicistični in modernofilološki obliki. Gre za vero v dostojanstvo, lepoto, harmonijo prostega, nase navezanega in iz svetovne harmonije utrjenega človeka; gre za zmisel, za formo, za tipus in plemenitost zunanje prikazni, za poveljčanje čutnosti, ki nosi v sebi svojo ustaljeno zakonitost. (Troeltsch, l. c. 202.)

Drug sestavni del našega duhovnega bistva je krščanstvo, ki nas obdaja in prekvaša kot močno ozračje. Je pa čisto nasprotno antiki, je svet notranjosti, duše in ljubezni, ki nima težišča sama v sebi, temveč v razdajajoči se in duše prevzemajoči božji milosti, v nevidnem svetu, ki sega le po najbolj notranjih in neizrekljivih dogajanjih v zemski svet in je zato napram njegovim interesom, strastem, lepotam in užitkom tuj in sovražen. Je to svet velike utopije in nasprotje napram kulturi, ki napne vse sile, da uresniči čisto nevidno kraljestvo duše in končno izpolni teženje za absolutnostjo.²

In tema dvema se pridružuje še tretji element, slovenski element — svet, ki se je izoblikoval v srednjem veku in sega zlasti danes in v novejšem času vedno bolj do dna. Bil je najprej zakopan v nordijsko-germanskem svetu; prevzel je od njega nordijsko fantastiko in nekoliko brezmejnosti; soroden je bil temu tujemu elementu po svojem muzikaličnem razpoloženju, po svoji ljubezni do doma in svojine, po svojem živem zajedniškem in etičnem čutu. A to so bile bolj sorodnosti, ni bila to moč v sebi zakoreninjenega bistva in sebe zavedajočega se življenja. Ta slovenski svet je živel instinktivno, njegove sile so šele pozno stopile na dan, a obstojal je ta svet že zdavnaj. Kako ga treba označiti, kateri so njegovi osnovni toni, je danes še težko reči. Danes čutimo le še bolj podzavestno ta svet; če smo količkaj odkriti napram sebi in tenkočutni, ga čutimo kot svojevrstno dinamiko, ki prevzema vse naše bistvo iz dna. Ta svet je na določen način in predvsem slovanski svet, le istovetiti ga ne smemo z nobenim nam znanim drugim slovanskim svetom. Ta svet je soroden češkemu, a najbolj se ujema s hrvaškim in srbskim. Sploh je vprašanje, če ni naš element brez duše in živega srca, če ga izoliramo od srbohrvatske celote. Kajti zgodovina in vse naše okrožje sta našo psiho preustrojila, danes je težko reči, kaj je bistvenega, čisto elementarnega, kaj je izoblikovala preteklost in zemlja in kje so nastale po tujih zgodovinskih vplivih diference, ki prvotno in po dušnem osnovnem tonu ne obstojajo.

² Troeltsch, l. c. 205; obširneje E. Salin, *De civitate dei*, 1926. Tübingen.

Te tri sile skupaj tvorijo temelj naši duhovni eksistenci, te tri sile so se med sabo že zdavnaj spojile v neločljivo enoto in se uravnovesile. Ta proces se je izvršil že v srednjem veku, deloma seveda šele v novem veku, odkar je slovenski element stopil bolj v ospredje in zavest. Prišel je prehod iz srednjega veka v novo dobo in z njim reformacija, renesansa in moderna absolutistična upravna država. Le-ta je prinesla novih sil, ki dotedaj še niso eksistirale. Kljub vsej reakcionarnosti je prinesla ta država s svojo racionalno organizirano upravo čisto nove življenjske temelje: s svojo nivelacijo in kapitalizacijo je ustvarila politični in gospodarski svet današnjega dne ter stvorila najintimnejše temelje današnje naše eksistence.³ Ta nova država je bila v opoziciji do preteklosti, ustvarila je meščanstvo in posvetno zajedniško misel; ta država tvori šele podlago za najvažnejše moderne kulturne temelje: za prosvetljeno dobo in njeno kritiko, njen individualizem, njeno liberalno gospodarstvo. Tedaj šele se je razvila na temelju novih znanstvenih pridobitev, na temelju novega matematičnega naravoslovja filozofija, so se razvile nove literarne revolucije.

Tu v moderni državi in prosvetljeni dobi je iskati početke naravoslovne in realistične izobrazbe, tu je nastal politični in gospodarski individualizem. Odslej naprej so se ustvarjale življenjske vrednote iz svobodne kritike in »čistega razuma«, je dobila umetnost čisto novo mesto v kulturi, postala je vir metafizičnega spoznavanja in merodajna smernica za praktično življenje — od tedaj se začneja estetovstvo.

A tudi to še ni vse, prosvetljena miselnost je vodila končno do politične revolucije (1789), ukinila je še zadnje ostanke srednjega veka ter s tem povzročila razna protigibanja, ki so bila deloma v skladu, deloma v nasprotju s prosvetljeno dobo. Spomnimo se le na medrevolucijsko dobo od leta 1789. do 1848., na težnje nemškega klasicizma in idealizma, na romantiko (ki se seveda v celoti ne da razumeti samo s političnega vidika in kot reakcija), na buržuazni liberalizem, ki je vseboval močno konservativno žilo, znal sebe utrditi in uresničil velik kos individualno vrednega življenja. Za vsemi temi težnjami pa je tičal policijsko nasilni sistem nemškega absolutizma, ki je sprti dušil vsako svobodno gesto in vsak poskus samosvojega duhovnega življenja. Šele od leta 1848. naprej se razmere nekoliko spremenile, nove socialne, gospodarske in politične razmere so prinesle popolni prelom s tradicijo, kulturno in socialno živimo v dobi, ko je vse življenje v neprestanem prelivanju in revoluciji; vsa vprašanja izobrazbe in duha so vpletena v največjo problematiko ali pa se kaj rada potlačijo z vprašanji vsakdanjega življenja; prevladuje zadovoljnost s samim seboj, plitvost ter goli politično strankarski interes.

³ Prim. k temu Troeltsch, *Ges. Schriften*. IV. zv. 1925, W. Sombart, *Der moderne Kapitalismus*, Scheler, *Vom Ewigen im Menschen*, I. zv., 1925, Lončar, *Politična zgodovina Slovencev*, 1921.

Nočemo delati krivice zgodovini novejše naše kulture; a dejstvo je, da smo tudi mi bili vpleteni v ta moderni razvoj, četudi je življenje prihajalo k nam bolj posredno in smo živeli v okviru nam sovražnega državnega sistema. Tudi naše življenje je dobilo svojo barvo in svoj pečat od političnih, vojaških, gospodarskih in tehničnih činiteljev modernega časa. Obenem smo sprejeli vase tudi razne tuje kulturne duhovne elemente.

Tako je prišlo do pestre slike in zmedene mnogoličnosti našega današnjega duha in naše sedanje izobrazbe. Ta naša kulturna dediščina je že sama po sebi tako mnogostranska, da je že radi te zgodovinske preobteženosti našega življenja potrebna koncentracija in pregrupacija duhovnih sil in kulturnih činiteljev. (Dalje.)

Iz sodobne srbohrvatske lirike

Miran Jarc

Tretji v vrsti najmlajših in najznačilnejših je Božidar Kovačević, ki je zbral svoje pesmi v dokaj obširni (153 strani) knjigi »Poezija«, iz katere lahko pregledamo njegov celotni pesniški razvoj. Svoj čas je zbudil že pozornost z zbirko »Alfe mojih duš«, kateri sem tedaj očital pojmovnost, duhovno akrobatstvo, spekulativnost, nejasnost, zameglenost, jezikovno pa tisto zoprno rabo tujk, kakor parenteza, nervoja, nacija, orkestrion, kozmos, kriza, skepsa, adekvatno, geoid itd. Sploh se Kovačević vobče nagiba k formalnemu modrovanju, za katerim se skriva često samo izumetničena literarna gesta. Neka mladostna neugnanost in drznost mu včasih narekuje stihe, ki zvane prazno in nimajo prav nobene umetniške vrednosti (na pr. pesem »Aero«), brzina in pomanjkanje strogega avtokriticizma sta zakrivili, da je pesnik zbral v svoji končni izdaji dosedanjih »Poezija« stvari, ki so samo plod igračkanja in spadajo v avtorjevo beležnico, ne pa v javnost. Toda poleg vseh teh napak pa vsebuje zbirka lepo število resničnih pesmi, pa katerih Kovačević upravičeno zavzema odlično mesto v vrsti najmlajših. Knjigo uvaja motto iz Baudelaireja: ženi hoče postati vzvišeno svetišče iz svoje tegobe, daleč proč od zemskih koprnenj in zasmehljivih pogledov. Zapreden v svoj sanjski grad gleda na mesto, šumno in bučno, borbeno in razvneto, polno bolesti in dela, in iz gledanja se mu izvije misel: vse to je brez zmisla. Doživlja osamelost, vse najdražje se mu je razneslo kot listje v vetru in samo bol ga je trdo prepregla in išče utehe in miru po premnogih razočaranjih. Iz tega stanja so nastale tudi male impresije, dahnjene kot bežni akordi v jesenski večer, in kakor izjema se ti zdi »Zapis iz 1916.« — ta otožna pesem srbske tuge. Njegova mračnost se izdihava tudi na predmete: Krizanteme venejo kot človek, ki

ga zastruplja to razdvojeno izživljanje. Mestoma se razigrano razviharijo nezdravi posmehi (»Embrioni«, str. 21.), ki so morda značilni, a jim radi nedozorelosti izraza ne pripada mesto v zbirki. Ob mesečnih vzporeja pesnik sebe, ko se pogloblja v motnjave odrešujočih snov. V praznoti, ki mu vampirsko pije življenjskost, vzklika: »Ja bih hteo strašni bol, / kao svemir bojni val, / koji se ne da ni nazreti / zbog svoje strašne dubine, / besnila i visine. / Kakor »zvok iz klavirja« umira duša v tujem svetu resničnosti, ujeta v temnici mrzličnih nemirov gleda Baudelairstvo »Mrtvo mačko« in sanja o Wildeovski »Salomi«, pevajoča: »Zar ne vidite, da nema smrti / i da se sve po ritmu vraća, / da sve se u ludoj igri vrti / da smo svi tako čudno braća / u divnom kolu od besmrti. /«

Kako duši ta ozki svet, kjer ni »nikada ni jedan velik strah, bol, smeh, / već samo lagan greh. / O, ko nas prkova tako / da umiremo polako? / .« Skozi noč se nad brezsilno mesto razpalja grozničav krik, ki proklinja »kontinent« in se plamenče steza za daljno, rajsko deželo — domovino medzveznega plesalca, za pokrajino godbe, ki bi bila ob njej še smrt sladka in lepa (»ja neću moći živeti / bez moje dragane neveste, / lagane, tihe Muzike, / kad je sve samo muzika, / Muzika, moja dragana...« »kaj ni že Verlaine pel »Musique, musique avant toute chose...?« V to breznadejnost se mu prikaže žena kot večna sopotnica na pesnikovi romarski poti. Ta eros je pobarvan satirsko, spominjajoč na staro grško idiličnost, toda tudi skozi razigranost se oglašča bolest: »O, šta to tužno ime / u našim grljenjima?«, in pričakovanje, stkanio iz sna in blodnje se v nočeh budi in tuli kot divja vihra v planinah, kajti, kakor poje premnog sonet »lepotu je zelo otožna radost«; to je ljubezen, ki dviga in baš zato povzroča trpljenje. Vmes se krohoče strast, ki se zdaj zakrije v orokavičene sonete z menuetno igravostjo (»Fetiš«), zdaj pa spet zavzame odurno plehlost, ki se zrcali v stihih, kakor »njena kolena silna ko vojska sa zastavama...« Prav tako prehaja ta ironizujuća drznost v negativnost, odražujučo se iz »Ironije nemoći«, ki je bolnik slavi na »Kristov rođendan u restoranu«, predajajoč se godbi, ki božajoče lije skoz dušo »bolnih radosti in nemoći«. Umetno ustvarjeno domotožje po prošlih strasteh in trudni smehljaji spremljajo usihajočo dušo, pesem »tramvaja v noći« kliče, naj ta »železna životinja« zgazi izmučeno telo, kot je gazila prejšnji dan belo dete. Nastroj takega stanja je najbolj izražen v verzih: »Navidez smo mirni, a v nas ni pokoja. S smehom nerveze in spleena in skepse se mučimo, da bi utopili v vrtincu sanj, klavirja, kanta in vijoline vse sieste onih časov, ko smo bili otroški in naivni kot minijature«. Iz tegobe mrtvila raste spomin na polete in moči, ko je »vsaka misel bila pesem.« Toda to so samo še spomini, ki jih sprošča jesen. Potem se zgrne široka tišina, ki jo pesnik orje z novimi stih (»Orač tišine«), mirnimi in globokimi iz spoznanja in klonitve.

Štuk je umetnostna stroka, ki se giblje prav na meji med pristnim in nepristnim. Ravno novejša doba je njemu sorodne surogate, n. pr. kot nepristno okrasitev fasade, močno gojila in tudi štuk sam nekoliko diskreditirala. Baročni štuk pa nas nepobitno potrди o nespornih kvalitetah te stroke in reči moremo, da tvori v spomenikih razkošne svetne arhitekture v Sloveniji, ki je po večini oropana svoje ostale prvotne opreme, ravno štuk eno prvih odlik in s fresko vred zadnji ostanek nekdanjega razkošja.

Problem slovenske izobrazbe

Franjo Čibej

c) A nova koncentracija in preorientacija je nujna še iz dveh nadaljnjih razlogov: nismo samo historično preobremenjeni, nevarnost je, da sploh ne pridemo več do prave kulture in izobrazbe, če se ne preokrenemo in obrnemo od splošnega materialnega napredka in gole politične usmerjenosti zopet nazaj v duhovnost in duhovno kulturo. Kajti žalostno dejstvo je, da je naša kultura v zadnjih desetletjih kar neopazeno splahnela, se formalizirala in poplitvila v samih političnih geslih in zunanostih, da je prišla v akutno krizo in da treba novih življenjskih impulzov, če nečemo zgubiti vsega, kar je bilo vrednega.

Druga točka, ki nas navaja k novi koncentraciji, pa je dejstvo, da stavi naša doba prav danes celo vrsto vprašanj in nalog, ki jih treba rešiti. Danes je treba izobraziti najširše plasti in sloje našega naroda, danes so aktualna nekatera vprašanja socialno-gospodarskega in kulturno-političnega značaja, da ni mogoče iti molče preko vsega tega, temveč je živa potreba, iz vseh teh kulturnih in življenjskih smeri najti novo enoto in določeno smer. Zato je tudi iz tega drugega razloga koncentracija in stvoritev novega ideala izobrazbe potrebna. Katera so ta važna vprašanja, kako jih treba rešiti, koliko se tičejo našega problema slovenske izobrazbe, bomo še videli. Vse to spada k naši kulturni bilanci. A najprej moramo podati prvo točko ter izkazati v par značilnih potezah krizo in akutnost krize, v katero je prišlo naše duhovno-kulturno življenje v zadnjih desetletjih.

Nehvaležna je naša naloga, če naj kritiziramo našo dosedanjo kulturo. Nešteto krat je bilo že povedano, da v njej ni bilo več pravega življenja, da je vse polno form in navad in zunanosti, ki jih ne moremo več napolniti z življenjem. Da so se forme odločile od živega organizma in da prazne vise v zraku, ter da ni več duha, ki bi prihajal iz dušne prostosti. Skolastično smo se učili na pamet nekaj, kar je bilo v preteklosti; v ničernem ogledovanju samega sebe je bilo osredotočeno vse, kar že itak ni bilo gola strast in filistrska gesta. Morala je bila napisana že za vsak slučaj in izprijeno je stikala po skrivnih

Brdo pri Kranju, grad, štukatura (sr. 18. stol.)

kotičkih bojzljivih in majhnih duš; tudi religija je izgubila svoje žarišče, ni bila več solnce, ki bi iz njega izhajali topli žarki božjega življenja, bila je postala umeten stvar, kjer so bili vsi elementi po sili privezani na brezbarvno krožno središče.

Ivan Cankar je s sarkastično gesto udaril po našem trhlen slovenskem telesu, pokazal je vso nečistost naših src, vse cagovstvo in vso ogabno brezkrvno-utilitaristično moralo naših ljudi. Pokazal je, kako je najlepša ideja in beseda lahka fraza, če je vzrastla iz lažnivega telesa. Mislimo, da imamo vsi Cankarja še v dobrem spominu. Bolj važno je, da se zavedajmo tega, kar velja tudi za nas in naše življenje. Če hočemo označiti nekatere take poteze, bi se dale razbrati tele: V našem dosedanjem življenjskem nazoru je preveč naturalističnega pozitivizma. To se pravi, nismo bili zadovoljni, da so se eksaktne pozitivne vede razvile do viška, pozitivističen je postal ves naš življenjski nazor, pozitivizem je prešel tudi v metafizična in religiozna vprašanja, v probleme zadnjega zmisla in vrednosti človeškega duha vobče. Kvazi-znanstveno mišljenje je prekoračilo svoje meje, nadomestilo metafiziko in religijo, sploh celotno duhovno-vredno eksistenco. Jasno je, da je moralno duhovno življenje prenehati in posledica tega je bila brezbriznost duha in indolenca. Da navedemo zgled: Ali res mislimo, da pridemo do religioznega pojma o Bogu, če prirodoslovno sklepamo iz poljubnega fizičnega pojava na motor, ki giblje ves svet, ali na najbolj zamotane fizikalne zakone, ki so čisto teoretične fikcije in nimajo z religiozno-duhovno

sfero nikakšne zveze? Človeški intelekt je šel preko svojih meja, prevzel je vodstvo življenja, ter hotel nadomestiti vse stvarjajoče, instinktivno nasičene plasti človeške psihe. Postavil je za vredne: smotrno-racionalno gospodarstvo, naravoslovje, realno politiko, uspeh in zunanje dejanje; a zanemaril je duha, težnjo za sintezo, sistemom in totaliteto človeškega življenja.

Intelektualizem in mehanizacija sta nadaljnja dva znaka naše kulture. S prvim hočemo povedati, da je racionalno mišljenje in zavestno dejanje tako prevzelo naše bistvo, da nismo več zmožni za pristno religiozno, umetniško, moralno in ljubezensko življenje. Drugi pojem pa pomeni, da so naše življenjske forme postale prazne. Forma ni več samaposebi umljiva posoda življenja, izraz, v katerega se je zgnetlo iz pravirov prihajajoče življenje, forma je postala orodje, s katerim samovoljno razpolagamo, za našo korist in uporabo. Če danes pogledamo v priporočene in veljavne norme in nauke, najdemo sledeče enačbe, obsežnost in kvantiteto za globino, veličje in veličastnost za veličino; obrat, dovrševanje, opravljanje poslov za cilj, talent namesto impulza, bolj možgane kot silo in moč duha, uživanje in užitek za vznešenost, zadovoljnost za vest, slučajno za usodno, periferno za centralno, brezsubstancno za bistveno, razumevanje za razum in pamet, direkcijo za vodstvo, agenturo za agitacijo, opremo za umetnost, vsakdanjo zapoved namesto duhovnega oznanjenja in blagovesti duše.⁴

č) Zaključek naše kulturne bilance ni kaj pozitiven; če smo že na podlagi mnogoličnosti kulturnih elementov prišli do zaključka, da nam je potrebna koncentracija in stvoritev novega ideala za izobrazbo, moramo to nujnost zdaj po kritiki naše kulture le še potrditi. Kako si zamisljamo to rešitev, bomo povedali v naslednji točki. Zaenkrat moramo izkazati še od ene strani, kako nam je ta nova koncentracija potrebna; rekli smo, da je naša doba prinesla celo vrsto vprašanj in problemov, ki jih treba rešiti in ki se tičejo temeljev naše eksistence in problema izobrazbe.⁵

Gre za nekatere čisto konkretne probleme, ki leže nerešeni v naši zapadni kulturi. So to na videz zelo realna vprašanja, ki se nanašajo na bodočo strukturo družbe, na notranjo obliko države in medsebojni odnošaj velikih držav. A gre pri tem za vprašanja, ki se tičejo globine in zadnje odločitve svetovnega nazora; vsako izmed teh vprašanj pomeni veliko idejo, ki leži v bodočnosti, ima svoj jaki vrednostni akcent; ti problemi razburjajo duše, da se naravnost z mesijanskim upanjem oklepajo teh idej.

⁴ K temu: H. Kesser, Vom Chaos zur Gestaltung, Frankfurt, 1925, in Spengler, Der Untergang des Abendlandes, 1922/23.

⁵ K temu prim. Spranger v »Die Erziehung«, I. letnik, str. 180 ss., dalje spise Schmitt-Dorotiča (predvsem spise o krizi parlamentarizma in zvezi narodov), dalje A. Webrovo, Krisis des modernen Staatsgedankens, 1925.

Ti trije politično-socialni problemi so: 1. svetovna kriza industrijalne mase, 2. kriza političnega svetovnega reda ali imperIALIZMA, 3. svetovna kriza parlamentarne demokracije. Prvi točki odgovarja eshatološka ideja svetovne revolucije, drugi ideja zveze narodov, tretji ideja diktature. Te ideje se danes javljajo pri vseh kulturnih narodih zapada, seveda v čisto individualizirani obliki. Za naše slovenske, oziroma jugoslovanske razmere treba napraviti tele omejitve. Prva točka, ki se tiče krize industrijalne mase, za nas ni tako aktualna kot drugod; saj smo predvsem agrarna država. A problem obstoja tudi za naše razmere — pač drugod: gre za izobrazbo naših najširših plasti naroda, predvsem našega kmetijskega življa. Odkar so se tradicije začele krhati, je ozadje, iz katerega izhaja kmetjska in ljudska izobrazba, postalo labilno in le malokdo je videl problem, ki sledi iz tega. V svoji naivnosti skušamo restavrirati preteklost, ali pa prepuščamo ljudstvo strankarski politiki, ki s slepili omamlja človeka, a ga sicer prepušča samemu sebi in ne stori za njegovo izobrazbo skoro ničesar. Poleg tega seveda je tudi pri nas aktualno vprašanje industrijskega proletariata.

K drugi točki treba za naše razmere pripomniti tole: Nismo neposredno tangirani na vprašanju svetovnega imperIALIZMA, bolj nas tangira vprašanje zveze narodov — saj smo sosedje imperialistične ekspanzivne Italije, dalje imamo rešiti problem svojih narodnih manjšin v Italiji in Avstriji.

A tudi tretja točka ima v naših razmerah čisto svoje lice. Slovenci sami smo politično razmeroma malo zreli, politika nam ni tako v krvi kot našim bratom, zlasti Srbom; posebno velja to za našo inteligenco. A kljub temu je tudi za naše razmere prišla parlamentaristična demokracija v akutno krizo.

Ta našeta vprašanja segajo globoko ter tvorijo ozadje za vrsto novih vprašanj, ki se tičejo izobrazbe in našega ideala izobrazbe, zato se moramo z njimi na kratko pečati. Pri tem se naslanjamo v glavnem na Sprangerjeve misli ter ostalo zgoraj navedeno literaturo.

1. Proletarsko gibanje ima čisto svoj početek in sloni na ekonomski zgodovinski teoriji, ki v velikih potezah tolmači vse življenje. Ta ideologija pa se ne zadovolji s čisto teorijo, zamislila si je državo bodočnosti, v kateri ne bo nihče več izkoriščen, vsak bo pravno in tudi gospodarsko svoboden. Ta cilj je dosegljiv le z vedno večjo racionalizacijo in uniformacijo kulture: vsak kulturni delavec je tudi ročni delavec, in morda tudi narobe. Pričakuje se nova oblika zajednice, ki jo bo sicer mogoče religiozno in etično poglobiti, a vse vendarle izhaja iz ekonomskih produkcijskih razmer. Vse te doktrine teže v eno smer, v eshatologijo o predstoječi svetovni revoluciji. Oblika družbe pa, ki bo prišla, bo čisto druga, bo druga kot doslej, živeli bomo v brezrazredni družbi.

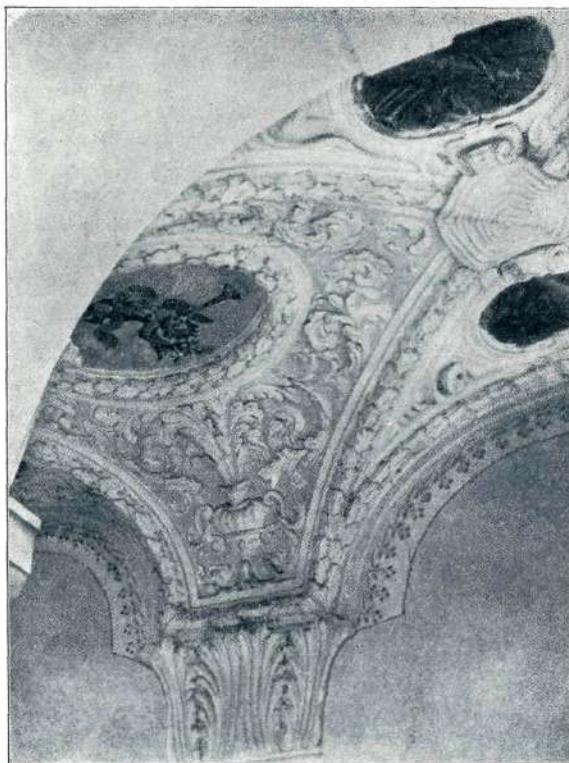
Vsakdo, kdor ima le količkaj pogleda za našo dobo in njene kulturne težave, mora videti, da

gre pri proletarskem gibanju — ki notabene zavzema pri nas vedno širše kroge in sega v plasti našega slovenskega ljudstva, četudi na prvi hip kaj malo proletarsko izgledajo — za veliko in do dna segajoče gibanje in težnjo, dvigniti se in oblikovati novo duhovno in gospodarsko bodočnost. A pot, po kateri hoče priti do vpliva, bo čisto druga, kot si jo je zamislila marksistična ideologija. V tej teoriji leži velik kos fatalizma, ki sprošča mnogo akcijskih sil in spravlja najširše mase v razredni boj; socialistična stranka je dosegla velike politične uspehe; pravih kulturnih uspehov ni dosegla, ker se ti dajo doseči le iz zavestnega etosa in produktivne ideje ter prave »izobrazbe duha«. Proletarski razred je zamudil priliko, da bi se uredil v celotno kulturo, ki nikakor ni samo kultura današnjega dne in kultura, ki sloni samo na gospodarskih temeljih. Posledica je bila, da si nikoli ni pridobil prave plasti izobražencev, da si dalje ni stvaril niti plastičnega življenjskega ideala niti izoblikovanega etosa niti specifičnih misli o izobrazbi, ki bi bile saj nekaj vredne. Doktrinarna omejenost strankarske šole je preprečila vsako širše in obsežno obzorje in niso uvideli, da si mora tudi proletarijat najprej ustvariti izobraženo elito in aristokracijo, ter da se more kulturno pomembno uveljaviti le na podlagi popolnoma preiščljene kulturne ideje. Danes so literarne ustvaritve, v katerih se izraža proletarsko hotenje, še po večini negativne, polemične, in sama polemika je vedno neplodna kot vsak razredni boj. A vse to se bo spremenilo, in šele tedaj bo mogoče iz proletarskega gibanja dvigniti pozitivne kulturne sile. Treba je, da se gibanje dvigne nad parlamentarno-politično perspektivo, tako šele bo mogel ustvariti novo kulturo. Tudi svetovna revolucija bo prišla le tedaj, če bodo duhovi zreli. Danes še ni govora o tem, ko gibanje še ni kulturno gibanje in nima lastnih izobraževalnih vrednot, da bi z njimi oblikovala novega človeka in po tem človeku novo dobo.

Proletarski socializem hoče danes preurediti državo in vse meddržavne odnose, na podlagi razreda, ki je menda v vseh državnih gospodarskih telesih, hoče izločiti državo. A moderna država je stvar dolgega razvoja in se ne da s tako enostavnimi sredstvi premagati. Treba se drugače vživeti v vse življenjske zakonitosti, če hočemo državni ustroj spreminjati.

2. Kriza političnega svetovnega reda ni prav nič manj važna kot kriza proletarskega gibanja. Čudno je le, kako neodvisno od socialnega gibanja je potekala ta kriza kapitalističnogospodarskega in nasilno-političnega značaja. Zdelo se je, da gre pri tem za vprašanje, bodo li obstale nacionalne države, oziroma ali ne bo bodočnost prinesla konsolidacije v meddržavnih odnosih.

Vprašanje pa leži v drugi smeri: bo li zmagala ideja sile in moči ali pa ideja pravne države? Če se zgodi prvo, tedaj bo prinesla bodočnost gospostvo ene države — če pa prodre misel prava, to je prepričanje, da si velike države

Begunje, kaznilnica, svod s štukaturami
(2. pol. 17. stol.)

morajo svoje vplivne sfere v določenih mejah medsebojno garantirati, tedaj ne sledi morda svetovni mir ali vseobsegajoča pravna zveza vseh narodov, pač pa novo ravnotežje velesil, ki bi utegnilo biti do neke meje fiksno.

Zveza narodov sicer obstoja, a kako jo treba tolmačiti, je danes še nejasno. Če hočemo neugodno soditi o njej, treba reči, da je danes le nova oblika, ideološka odeja, v kateri vodijo današnje velesile svojo realno politiko; če sodimo dobro, je zveza narodov nova oblika, kako se sklepajo pogodbe in zveze, morda poglobljena oblika, po kateri se velesile medsebojno sporazumljajo, da se prepreči enostranski imperializem. Po svoji ideji pa bi zveza narodov morala biti nekaj drugega. Pacifizem in misel o svetovnem miru sta gotovo utopiji, za tako misel se more navduševati le človek, ki ne zna politično misliti, ne pozna instinktov in gonov človeške psihe ter ne računa z gospodarskimi činitelji. A možna je zveza narodov v drugem zmislu, da zastopa idejo ravnotežja, regulacije in garancije, da se obstoječe velesile združijo po mednarodnem pravu v novo velesilo, ki bi torej slonela na jaki kulturni ideologiji. Taka ideja pa se da uresničiti le z novo vzgojo in izobrazbo, potrebna je čisto nova politična miselnost, ki jo moramo vzgojiti v vseh kulturnih narodih, treba pripraviti tla za novo evropsko zajednico, vzgojiti pošteno realno usmerjeno politično mišljenje, izločiti fantastiko, zlasti pa lažnivo oboževanje samega sebe, gojitev kulta herojev in nacional-

nih zastarelih tradicij. Vse to ne pomeni ne za realno politiko nič, a tudi ne za duhovno kulturo nič. Kaj bo prinesla v tem pogledu bodočnost, danes ne moremo še prav nič reči. Jasno je le toliko, da gre pri tem za važen kulturni problem, ki ga moramo vpoštevati zlasti v naši nacionalni vzgoji in izobrazbi. Naša vnanja politika je gotovo preidealna, vidi preveč idejo zveze narodov in ne vidi sedanjega stanja zveze narodov. Prehitro smo zadovoljni s tem, da smemo ohraniti to, kar imamo, in pozabljamo na dolžnosti, ki jih imamo napram svojim narodnim manjšinam. Tudi v tem pogledu sledijo za našo slovensko, oziroma jugoslovansko izobrazbo nove smernice.

5. Tretja stran našega socialno-političnega ozadja, ki sega v duhovno-kulturno in izobrazbeno sfero, se tiče krize parlamentarne demokracije. Ideja parlamentarne demokracije je bila nekoč živa, zdela se je sama po sebi razumljiva, zanjso se potegovali z najintenzivnejšo moralno silo. Kaj vsebuje ta ideja, je danes tako znano, da nam ni treba o tem govoriti. Važnejše je danes spoznanje, da parlamentarna demokracija ne vsebuje več tega, kar je nekoč bilo v njej, postala je zrel sad, ki ne ostane več na drevesu, odpade, ali pa gnije že na drevesu. Parlamentarna demokracija je postala gola tehnika, tehnična metoda, kako najti »državno voljo«; zagovarja se s tem, da ni boljšega sredstva, da odloča baza splošne enakosti, reprezentance, stvarnosti in večine. A za vsem tem tiče čisto drugi in iracionalni elementi: danes odločajo predvsem velike gospodarske interesne zveze in (od teh po večini odvisne) strankarske organizacije; tema dvema grupama je parlament le sredstvo — ne odločajo pa, izključene so čisto etične in idealne sile; kar te vplivajo — vplivajo izven parlamentarne tehnike.

Posledica je, da je kljub vsej ideološki potvorbi država prešla v roke gospodarskih in ideoloških grup in tudi ostalo poslovanje te demokracije je prišlo v »krizo«. Vera v to demokracijo je pri vseh plasteh našega ljudstva izginila, država se zdi, da ni nič drugega kot le zastopnica gotovih interesov. Taka miselnost pa je nedopustna — država kakor vsak drug ideal potrebuje vere. Ta politična vera si danes išče povsod novih form državnega življenja, in ni slučajno, da se na raznih koncih in v raznih oblikah javlja oblika diktature. Spomnimo le na Rusijo in Italijo, i diktatura proletariata i nacionalistično-traditionalistična diktatura sta skušali biti produktivni in sta tudi v resnici ustvarili mnogo novega. A nihče ne bo verjel, da pomeni že sama misel o diktaturi napredek; ta problem je politično še čisto nepremišljen, le še zmeden kompleks, ki vsebuje v sebi bodoče nove tvorbe. Toliko je danes jasno, da naj prinese državno in človeško kulturno obnovo; za idejo diktature leži pričakovanje, da se rešimo političnih klik in njihove povprečnosti, leži hrepenenje in teženje za veliko osebnostjo, ki naj bi iz sebe ven predrugačila svet.

Velika osebnost pa je tisti, ki ima kraljevsko misel. Diktatura je nezmisljena brez velike ideje. Stara mašinerija ne posluje več, če nima sile, ki izhaja iz novih stvarjajočih idealov. Kdor ima veliko idejo, naj bo vodnik in gospodar.

Ta ideja pa ne more biti vzeta iz zraka, ne sme biti samovoljno prilashčena potvorba istinitosti, zakoreninjena mora biti v življenju in zlasti v zdravi ljudski misli. Ljudstvo samo pa ni nič samo po sebi, je prej letargična masa kot produktiven činitelj. Zato ne zadostuje, da postavljamo voditelje in verujemo v njihovo poštenost in veliko dejanje, ljudstvo samo mora biti saj toliko zrelo, da v zreli, samostojni sodbi in odločitvi pristane na svojega voditelja. Vprašanje je torej obojestransko prepleteno — za naš problem slovenske izobrazbe sledi marsikaj, vzgojiti moramo elito in široko plast večine našega ljudstva, vzgojiti in izoblikovati jih moramo res po vrednem idealu, ki bo segel v duha in etos in iz tega etosa rešil tudi vprašanja, ki so na videz socialno-političnega značaja, a v resnici segajo do točke, kjer se v človeku vzbujajo duh, etos in svetovni nazor.

S tem zaključujemo svojo kulturno bilanco; marsikaj smo razbrali za naš problem — sedaj je naša naloga, da napravimo poskus koncentracije za bodočnost in iz tega kulturno-socialnega okvira izluščimo ideal za naše slovensko izobraževalno prizadevanje.

Leto 1926 v razvoju slovenske umetnosti

Ko gledam nazaj na umetniške dogodke zadnjega leta, se mi zdi, da bo ohranilo v zgodovini slovenske umetnosti poseben pomen kot leto odločnega preokreta na vseh poljih oblikujočih umetnostnih strok. Različne stroke so namreč nezavisno druga od druge ustvarile dela, katerih zrelost in časovnost obenem dvigata našo umetniško produkcijo visoko nad nivo provincijalnega ustvarjanja, obenem pa v domačem razvoju ne pomenijo toliko zaključkov dosedanjega kakor mnogo bolj začetke, ki obetajo za naslednji čas še večji napredek in slovenskemu umetniškemu življenju tisto zrelost in napetost stvariteljske sile, na katero smemo resnično biti ponosni. Mislim v prvi vrsti na pojave v slovenskem arhitekturnem in slikarskem življenju. Na eni strani razmah Plečnikove arhitekturne šole v življenje, na drugi pohod Mladih po lavorike v svet in ustvaritev del, ki so bila soglasno priznana za dovršena in temeljna za bližnjo bodočnost.

Razmah Plečnikove arhitekturne šole je velepomemben za našo arhitekturno ustvarjanje, ker ta dela predstavljajo samostojne, na višku modernega pojmovanja in ustvarjanja stoječe rešitve nalog, posebno pa, ker so odločen faktor jasne, ne dvoumne ali omahljive discipline ter istočasno ocenitve lastnih moči in kakovosti lastnih stavbnih materialij. V treh smereh je bila to leto temeljito zastavljena lopata, v vseh treh smereh z rešitvami danih problemov, ki

Problem slovenske izobrazbe

Dr. Franjo Čibej

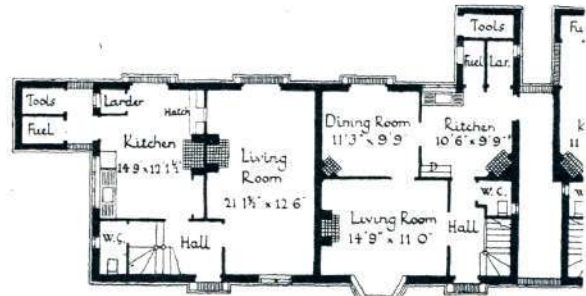
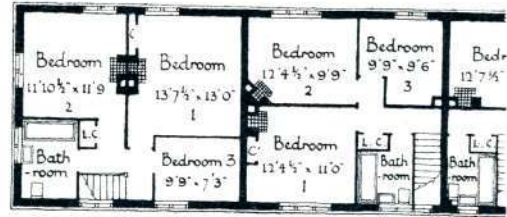
3. Poskus nove koncentracije

Gre sedaj za to, da splošno shemo preoblikujemo v konkreten izobrazen ideal, ki naj bi bil po možnosti čim najbolj vsebinsko določen. Določiti nam je živo sliko in podobo, po kateri naj izobrazimo našega človeka naših dni.

1. Vsak otrok, vsak človek, ki pride na svet, je za nas živa istinitost. Z njim prodre v že dani svet to, kar še ni bilo, — nova možnost s tisoč novimi odtenki, izmed katerih doslej še nobenega nismo videli. Z vsakim otrokom se začenja nekaj samolastnega in edinega; vedeti moramo, da je velika milost, da duhovno življenje vedno iznova lahko začne od začetka in se dvigne navzgor v novo življenjsko formo. Iz prvotnega instinktivnega bitja, iz neobdelanega in amorfnega ila postane tekom otroške dobe duhovna stvar — človek, ki se prosto premika in veseli svojega napredka, ki je izobrazljiv in sam izobrazuje, ki more svoje notranje podobe in zamisli upodobiti v raznem materialu in izraža lastno dušo in njene zamahljaje v jeziku in gestiki. Postane človek, ki iz »temotne, obzidane osamljenosti« stopi v stik z drugimi po živem občevanju in nepreštevni dušnih dotikih.

Človek postane človek po izobrazbi, izobrazba pa vključuje več strani. Vsaka psiha je že po svojem prirodnem postanku obtežena po toliko in toliko svojstvenih lastnostih, — kar ji je dedovanje naprtilo na rame, je neizbrisno; dalje so v duši momenti, ki po svojem notranjem nujnem ritmu rastejo in silijo človeka v določeno smer. Nobena vzgoja in nobeno poseganje od zunaj ne bo psihe potisnilo stran od začrtane smeri. Pride čas, ko se bo otrok spontano začel igrati in iz svojih čudežnih sanj oživil svet okrog sebe ter z njim govoril in se mrtvih predmetov oklepjal, kot da bi bili živa bitja. In prišel bo dan, ko bo mladostnik doživel izpolnitev sanj svojega srca in izkusil novo izkustvo: v svoji erotiki bo začutil ženo in s svojo roko prijel za drugim polom svojega bistva in življenja.

To so stvari, ki nujno do njih privede življenje, ki neizprijeno in neizprevrženo sledi zakonom notranjosti. Vse to leži v psihi, dorašča, in ko dozori, stopi na dan. A duša sama v sebi še ni vse. Ob stiku z vnanjim svetom in kulturnim življenjem se šele oblikuje v pravo osebnost. Ob stiku s naravo, živo in mrtvo; ob stiku s kulturnimi tvorbami in duhovno-objektivnim svetom; če živi v zajednici, in kar je zelo važno: če občuje prijateljsko z drugimi dušami, če je oklenjena od ljubezni in drugo dušo oklepa s svojo ljubeznijo; če na dnu vé za Boga in od njega verno pričakuje, da bo rešil in dopolnil njo, ki jo je

Welwyn,

dve edinici iz sistema šestih stanovanjskih hišic

napravil po svoji podobi; če vse to eksistira, se duša izobrazuje v celoto in popolnost.

Če torej govorimo o izobrazbi, in posebej še o slovenski izobrazbi, ne moremo izhajati le od prirodno dane rasti človeške psihe, ampak moramo očitati tudi ozadje in tla, iz katerih dobiva človeška duša svoje najzlahotnejše življenjske sokove. To izvenpsihično realnost smo podali v predidóčem poglavju. A pokazalo se je, da je zlasti naša kulturno-duhovna bilanca dokaj nezadostna, nezanesljiva in toliko zamotana, da se ž njo ne moremo zadovoljiti; marsikaj moramo spremeniti in izločiti, drugo na novo razvrstiti, predvsem pa moramo vedeti, da gre za bodočnost in njene še skrite neizčrpane in neizčrpne možnosti, ki jih nikdar ne bomo ustvarili iz tega, kar danes je in je bilo včeraj.

Svojege življenja ne moremo nasloniti na zgoraj orisano ozadje, in še manj moremo stvoriti svoj izobrazbeni ideal na temelju podane duhovne kulturne bilance.

Naše najgloblje prepričanje je, da moramo iz pestre in nepregledne svoje duhovne preteklosti izločiti in izbrati nekatere temeljne sile; iz mnogoličnosti nam je izbrati par osnovnih tonov, vse ostalo pa treba pustiti pri miru. Napraviti treba novo koncentracijo izobrazbenih dobrin in življenjskih vrednot, očitati moramo temeljni okvir, v katerem bomo živeli.

In še nekaj. Te življenjske sile ne prevzemamo le od preteklosti, ne oziramo se nazaj kot da bi hoteli postati nekaj, kar je že zdavnaj bilo. Če bomo govorili o slovenstvu, krščanstvu, antiki in še drugih elementih, mislimo vedno na čisto individualne, sedaj in v bodočnosti eksistirujoče življenjske momente.

Naše kulturno in duhovno življenje torej ne poteka več samo po sebi in tudi ideal izobrazbe se ne stvarja več naivno na podlagi običajev,

družinske vzgoje, tradicije, stanovskih momentov ter zajedniškega duha; temveč potrebuje posebnega umetnega vzgojnega prizadevanja, ki iz velike množice historičnih duhovnih sil, iz njihove problematike in zamotanosti zavestno poišče nekatere in jih sklopi v določeno enoto.

2. Za tak ideal se zadnje čase pri nas potegujejo razne težnje in vzgojne naprave. Pomislimo le na poskuse, kako dati najširšim plastem našega ljudstva in mladini v pošolski dobi primerno »izobrazbo«. Ti poskusi so se osredotočili v delu tako zvanih ljudskih visokih šol (često neprimerno ljudskih »univerz« imenovanih), ki naj bi odrastlim nudile temelj, na katerem bi se mogel tvoriti resničen življenjski in svetovni nazor. Te naprave so izhajale najprej od čisto praktično utilitarističnih motivov in so bile izraz najnujnejših življenjskih potreb. Razne politične, stanovske, religiozne in gospodarske vzgojne institucije so vršile široko prosvetno delo, prinašale pregled in pogled na življenje; a duhovni voditelji so morali uvideti, da pri »protislovni mnogoličnosti in kritični zrahljanosti našega današnjega življenja« ne pridemo nikamor brez enotne vzgoje in izobrazbe. Enotna izobrazba pa ni dosegljiva zgolj organizatoričnemu dejanju, — to vse je sekundarno. Enotnost je možna le na podlagi enotne ideje, enotno strukturiranega ideala izobrazbe. Tako se iztekajo vsi našti poskusi v našo smer.

Od druge, a deloma sorodne strani išče nov izobrazbeni ideal naše moderno mladinsko gibanje. Kako in v kakšnem zmislu, bomo videli spodaj. A tudi v naše šolstvo in vzgojstvo so zašli deloma novi impulzi. Danes gre hud boj za šolo in njeno reformo. Ne samo mladina sama, tudi življenjske in poklicne razmere so zanesle preobraževanje v naše javne vzgojne naprave; novo življenje se bori proti zastarelim poklicnim interesom, historičnim silam in birokratičnim napravam. Naša učiteljska vrše svojo nalogo nezadostno, slone na lažiznanstvenih shemah, ter ne izobrazujejo učiteljstva v zmislu težnj časa. Srednja šola eksperimentira, namesto da bi določila formalno in vsebinsko cilj, ki ga hoče doseči. V osnovnem šolstvu še tudi ni vse v redu, razne poklicne in nadaljevalne šole delajo kompromise med humanistično-klasicističnim, moderno-utilitarističnim in zgolj naravoslovnim izobrazbenim idealom itd. Pri tem pa ostane odprto vprašanje, kako in v čem naj vse našete in še druge vzgojne naprave ustvarjajo baš našo slovensko izobrazbo. Saj je vsekdar in povsod naša tiha in prikrita želja, da bi vsakdo bil resničen član našega naroda, nujen člen duhovne celote in živega kraljestva, ki v sebi združuje vse posamezne duhovne utripe in zamahljaje v eno formo in zgradnjo. Če naj bo vse to, je jasno, da moramo držati med svojimi prsti živo sliko o človeku in njegovi izobrazbi ter biti pripravljeni, da z aktivnim dejanjem uresničimo to podobo. Pri tem ne smemo izhajati od krilatice in zanešenih fraz; kar moremo storiti, je, da

duhovno-kulturno življenje z enostavino in na novo koncentriramo. Le tako se izognemo današnji kulturni krizi in zagati izobrazbe; a obenem ne pademo nazaj v kulturno barbarstvo in duhovni primitivizem. Izločiti moramo to, kar je nepotrebnega, in pospešiti to, kar je bistvenega.

3. Ta koncentracija ni možna, če enostavno črtamo ali odstranimo kateregakoli izmed zgoraj pod 2. naštetih elementov (Troeltsch, l. c. 209). Nezmiselno bi bilo, če bi menili, da moremo vso tehnično-kapitalistično življenjsko podlago odstraniti ali ignorirati. Obvladanje prirode, pridobitve na zdravstvenem polju, gospodarski red, strojni ritem našega življenja, skrajna ekonomija časa so istinitost, pred katero si more zapreti oči le fantast, profesor, literat ali romantik. Blodnja duha bi bila, če bi hoteli vse to poteptati v tla in bi v mogočnem zaletu pridigovali proti brezbožni naši dobi. Zmerjanje in samo zmerjanje ne pomaga nič in ne drži nič.

Prav tako je nemogoče odpraviti demokraci-čno-politični razvoj in gibanje mas, ki jih je ta razvoj prinesel. Živimo v tem vrvenju, naseljeni smo tako in tako v mestih, trgih in vaseh, toliko in toliko gosto; dolgo smo se zaletavali za svojo politično samostojnost, v svojem političnem telesu hranimo te in te politične stranke z dokaj enolično in omejeno ideologijo. Vse to so realni momenti, s katerimi moramo računati, in vsako upanje konservativnih romantikov je nemožno, dokler živi v nas v bodočnost obrnjeno in v bodočnost verujoče teženje.

A nezmiselno je tudi, če se enostransko omejimo na en ali drug element, recimo na klasicizem, ali če se z vso vehemenco borimo proti renesansi ali antiki, ali če se zatekamo v srednjeveško filozofijo in hočemo tam po sili iztisniti ideje, ki sta jih novi vek in moderna izluščila in oblikovala v neprimerno zrelejši formi; ali če v vzgoji pretiravamo princip avtoritete ali pa princip svobode, namesto da bi otroka navadili na red in živo ureditev v zajednico in šolsko življenje.

Tu ne pomagata nobena tožba; da, tožba sama bi bila izdajstvo nad samim seboj in priznanje lastne nemoči. »Zenostavljenje moremo doseči le, če ustvarimo red in razvrstitev, če izluščimo odločilne vrednote ali dominante, ki vodijo celoto in jo narede enotno, in ki naj jih vsakdo v svojem položaju in okrožju porabi po svoje« (Troeltsch, l. c. 210). Vsega ne moremo obseči, vsakdo pa lahko obvlada sebe in svet z vrednotami vodnicami, — a seveda le tedaj, če jih je spoznal, občutil in priznal. Izklesati si je moral te smernice, potem šele bo po njih uravnal svoje dejanje in nehanje.

4. Kako pridemo do teh po novi koncentraciji dobljenih vrednot? Vedeti moramo, da gre za nekaj duhovnega in najvišjega; kakor je izobrazba v svoji končni obliki nekaj interno-notranjega in dušnega, tako tudi ne more nastati ob stiku z neduhovnimi vrednotami. Realno

praktične, gospodarske in politične razmere so realnost, v kateri živimo, a za stvaritev končne izobrazbe niso odločilne, ob tem svetu duhovna rast ne more uspeti. Zato moramo najprej izločiti vse, kar je zgolj predpogoj in podlaga, a nima odločilnega vpliva na notranje jedro, na značaj in miselnost osebnosti.

Semkaj prištevamo vse praktične stvari, ki določajo značaj in lice našega življenjskega načina, dela in reda, ki pa ne izobrazujejo jedra, še manj ga morejo izpolniti. So le material in predpogoj danih razmer, določiti in oblikovati jih mora šele človek, osebnost jim mora dati šele zmisel in moralno ter religiozno vrednost. — Dalje gredo semkaj interesi in nujnosti, ki se tičejo zgolj intelektualnega znanja. Znanje, ki z njim obvladamo svet in ga podredimo smotrom duha, je le predpogoj in snov, sredstvo in razširjanje obzorja, a ni stvar, ki bi tvorila središče življenja in mu dala končni zmisel. Znanja, spretnosti in izvežbanosti so hvalevredni predmet vzgoje in pouka. V teh stvareh ni enakomernosti, od nekoga zahtevamo več, od drugega manj, tu torej ni končne popolnosti; vsakdo se mora ravnati po svojih poklicnih potrebah in se pretežno zanimati za en oddelek; a najvažnejše je, da uvidimo, da po teh duhovnih silah ne moremo izoblikovati končnega in centralnega duhovnega življenja. Taka končna izobrazba je možna le po takih duhovnih silah in vrednotah, ki imajo same v sebi svojo zadnjo vrednost in svoj končni zmisel (Troeltsch 212).

Zato odpade iz jedra duhovne izobrazbe vsa gospodarsko tehnična podlaga našega življenja. Vse to je predmet znanja, ne izobrazbe, in sicer znanja, ki niti ni za vse enako potrebno. Gospodarski red, danes tako zvani kapitalizem, je kljub vsem reformam in socializacijam naša usoda za dogleden čas. Kako in v koliko se bo spremenil, to ni stvar estetično-romantičnih ali političnih in etično-principielnih akcij, temveč v velikem obsegu zadeva immanentno gospodarskih momentov. Skušati moramo, da to stanje podredimo čim višjim duhovnim ciljem in smotrom in se vdamo v odprta vprašanja in protislovja. Vsekakor pa iz vsega tega ne moremo dobiti izobrazbenega cilja. Tudi za izobrazbo trgovsko in gospodarsko usmerjenih poklicev je treba še kaj drugega kot zgolj gospodarskih momentov. V splošnem pa velja, da poznanje gospodarstva ni splošno veljaven temelj izobrazbe. »Kdor ga rabi, naj se pobriga zanj; komur ga ni treba, naj se zadovolji z najsplošnejšim vpogledom v bistvo tega sistema, ki ga ni težko dobiti« (Troeltsch).

Prav tako treba izločiti politični življenjski red, v katerem živimo in ki določa našo zunanjo eksistenco. Tudi ta je po večini dan po usodi in nujnosti, posledica zgodovinskih razmer, ni pa povsem dejanje in interes centralne osebnosti. Politična dejanja izhajajo iz neracionalnih teženj za uveljavljanjem samega sebe ter nagonom za močjo in vladanjem; moderni državni aparat izkazuje obširno birokracijo,

nivelacijo poedincev; praktično-socialno in pravno udejstvovanje je svet s svojo logiko, politične stranke so poglavje zase. Za vse te stvari moramo do neke mere vedeti, s svojimi življenjskimi interesi smo na tej celoti zainteresirani, potrebno je, da imamo instinkt za nastajajoče politične grupacije, nevarnosti in možnosti razpleta kriz. So problemi, ki smo na njih po svojem svetovnem nazoru prizadeti (glej zgoraj pod 2. problem krize moderne demokracije). A v glavnem velja pač neoporečno, da gre pri tem le za predpogoje in temelje vse eksistence, ne pa za jedro in cilj duhovne izobrazbe. Res je, da moramo gojiti čut za nacionalne življenjske potrebe; umevna je ljubezen do domovine; če smo na svojo državo ponosni in gojimo čut za zajednico, so to prirodne težnje. In prav tako je nujno, da se brigamo iz notranje potrebe za svoje neodrešene brate onkraj političnih meja. A vse to so interna vprašanja politične vzgoje v podrobnem. Kar hočemo poudariti, je, da politična fakta in dejanja sama po sebi ne morejo tvoriti duhovne vrednote, po kateri naj bi se izoblikoval cel človek. V preteklosti in sedanjosti nam je politika prepogostokrat izpolnila dušo in dala zmisel vsemu našemu bistvu, a upamo, da ne več tako v bodočnosti.

Izločiti moramo tretjič vsa zgolj teoretična področja, kolikor gre v glavnem za znanje in ne za notranji zmisel vsega ter požrtvovalno delo na znanstvenem področju. Če pregledamo še toliko faktov, pregled in znanje sama v sebi nimata nobenega smotra in zmisla, izkazujeta le zakonitosti in zveze, zaporedje in sledenje dejanja. Posamezne akcente mora človek sam položiti v fakta, po svojih interesih ocenjuje svet, življenje in preteklost; iz njegovega navdušenja in središča njegove duše zadobi vse svojo vrednost in zmisel; torej iz tega, kar hočemo ustvariti z izobraževanjem in česar ne moremo določiti ne s svojim naravoslovnim in historijsko duhovslovnim znanjem. Da, še več; »zgolj naravoslovno znanje ogroža metafizično duha, zgolj zgodovinsko pa ga relativira in zdrobi etično« (Troeltsch, 215).

5. Poskus koncentracije glavnih duhovnih sil, ki imajo same v sebi svojo končno vrednost, nas torej vodi nazaj na one tri stare elemente, na krščanstvo, slovenstvo in antiko. Antični humanizem, krščanski svet duše in notranjosti ter slovensko-slovanska duhovna smer in narodna vitalnost so prvine vsega našega duhovnega življenja. Elementi so že stari, njihova medsebojnost je bila pred sto leti še čisto druga kot je danes, moderno življenje zlasti zadnjih desetletij in povojnih let je obraz naše bitnosti precej spremenilo, a vse tri prvine še danes nazorno in živo določajo naše življenje, eksistirajo v veliki množini konkretnih in vedno novih form, ter se v živem in intenzivnem ritmu prelivajo v življenjske oblike bodočnosti.

Gre torej za razmerje te trojice, gre za vprašanje, so-li vse tri enako vredne in važne, je-li

možna še kaka nadaljnja koncentracija, da izmed njih katero izločimo in potisnemo na drugo ali srednje mesto? Če se vživimo v te tri osnovne tone, se nam zablešči oko od preobilnega bogastva in ustavi utrip srca za hip — tolikšne napetosti in takšna nasprotja so tu združena. Je-li ta trojica poslednji odgovor?

Če smo odkriti, moramo priznati in izpovedati, da vse tri sile tiče globoko v naših dušah, in so neločljivo zvezane in zrastle z vsemi dejanji naše zgodovine, naše umetnosti in literature, naše osebnostne kulture. Vsako izločevanje bi bilo nasilje, ki ga zmore le zaslepljen fanatik, nerealen fantast, enostransko usmerjen prorok, politični agitator.

Kajti, še preveč so ti elementi med sabo spojeni in jih niti v teoriji in abstrakciji ne moremo ločiti. V življenju in realnem svetu so tako prepreženi med seboj, da jih marsikdo zamenja in tolmači enega iz drugega. Humanisti vidijo le antiko in renesanso, v krščanstvu vidijo le nadaljevanje antičnih poganskih teženj, ne občutijo, kako bistveno drugačen je svet krščanstva. Drugi vidijo v krščanstvu le orientalski ali pozno antični nepotrebni element življenja ter priznavajo le domačo preteklost in nacionalni element. In zopet drugim je krščanstvo vse, a ostala kultura nepomemben balast, antično poganstvo, posvetni hedonizem in pogubno sanjarjenje.

Da, nič ne moremo spremeniti na svojem položaju, vsi trije elementi so danes za nas istinitost, drug drugega utemeljuje in določa po svoje. To je naravno, saj so vsi trije skupaj ustvarili dušo in kulturo naše sedanjosti. Odkar živimo svojo zgodovino tudi mi Slovenci, gradimo svoj svet in oblikujemo kos lastnega življenja; a obenem doprinašamo svoj prispevek k evropskemu duhovnemu kraljestvu, — saj je ideja človečanstva vsem narodom zapada skupna. In še nekaj, tudi mi delamo za uresničenje krščanskega občestva in kraljestva božjega na tem in onem svetu.

Torej z izločenjem ne moremo ničesar več opraviti. Tu nam more pomoči le »odločna razporeditev« omenjenih duhovnih vrednot, a ta razvrstitev in ocenitev se ne more nasloniti na »razloge razuma ali znanstvene konstrukcije, temveč na neposrednost čuvstva in prepričanja« (Troeltsch). Gre za življenjske vrednote, za odločitev, ki bo vse naše sedanje in bodoče življenje potisnila v določeno smer; gre za pogum in zgodovinsko dejanje, prijeti se moramo za svoje srce. V takem položaju ne more znanost in intelekt ničesar. Priti moramo do jasnosti, a ne gre za jasnost znanja, bolj za jasnost bistva. Naša razvrstitev mora sloneti na substanci in pogumu, da zgrabimo za bodočnostjo, da si upamo to, kar je še negotovega, da primemo v to, kar se ne dá izpolniti, da verujemo v zvezde, ki se bodo uravnale ugodno, ko bo naše dejanje storjeno.

Brez take odločitve in poguma ne bomo prišli do zenostavljenja, obtičali bomo v dosedanjem

neodločnem cincanju in ugibanju. Čas je že, da se dvignemo in z odločno gesto pribijemo tri stebre, na prvo mesto tega, na drugo tega in na tretje tega. Historicistično preobložena sedanjost rabi zdravega in tečnega kruha; bodimo dosledni in ne iščimo ga po ovinkih. Za stvoritev živega slovenskega izobrazbenega ideala je treba odločne koncentracije ter trdne razvrstitve duhovnih sil. S tem izpovedujemo svojo prepričanje, kdor čuti drugače in ve za drug red duhovnega življenja, naj po svoje dopolni našo sliko.

a) **Krščanstvo.** Če naj ima naše življenje trdna tla, jih more imeti edinole v religiji. Odkrito priznavamo, da mora v našem življenju biti odločen religiozni element. Kakorkoli že si mislimo odnos med kulturo in religijo, — zdi se kot da bi med težnjo za kulturnim stvarjanjem in religioznim doživetjem obstajala neka napetost, — človeške osebnosti in zmiselnega dušnega življenja ni brez religioznih fundamentov. Religija je brez dvoma osredje vsega, in sicer ne samo religija sploh, temveč specielno krščanstvo. Krščanstvo je oni element, v katerem je zrastle naše duhovno življenje od početka; je naša usoda, in ljubiti ga moramo ali sovražiti kakor ljubimo ali sovražimo svojo usodo.

Krščanstvo je naša religija in bo ostalo naša religija, ker je neločljivo zvezano z našo kulturo. Vse naše težnje in želje, vsa naša navdušenja in naše nadarjenosti je z razumevanjem sprejelo vase. Vzbuja je duhovne sile, ki so zaspale, drugje izločilo take, ki niso spadale v celoto. Vzbičalo, zavrló, potrdilo, preobrnilo, discipliniralo, zatrló in sprostilo je vedno znova našega genija; ob njem se je obogatila in oplodila naša duhovna eksistenca.

Tako tvori krščanstvo temeljno plat in ozadje, iz katerega vzrašča vse naše duhovno življenje. Sprejelo je vase duhovno življenje naših pradedov, iz teh svojih izkušenj navaja sedaj nas k religioznemu življenju. Če hočemo priti do lastne religije, se ne moremo povzpeti do občečloveške in čistočloveške religioznosti, vsidrati se moramo v konkrentem bogastvu in moči svoje historične religije. Kdor hoče imeti religijo, jo bo prejel iz temeljev v preteklosti, od tu se bo šele povzpél do lastnega življenja. Njegovo življenje, če noče biti teorija, igra ali suha človečanska shema, mora vzkliti iz duhovnosti preteklosti, podobno, kakor nosijo naša telesa v sebi sokove naše zemlje in forme prednikov (Troeltsch).

A s tem še ni rečeno, da bi naša religija ne mogla biti individualna, taka, kakršna je naši dobi potrebna. Pristno religiozno življenje izhaja iz zadnjih in najbolj živih globlin človeške psihe ter je izraz vseh teh poslednjih napetosti in protislovij. Religija, ki ni vnanja gesta in beseda, okamenela dogma in kazuistično fiksirana liturgija, je najvišji vzgon osebnosti, ki vdano izpolnjuje božjo voljo ter baš svoj najvišji individualizem podredi ljubezni do sobratov. Religiozni človek pozabi nase ter iz

ljubezni do Boga premaga samoljubje in navezanost na svet, ali vsaj skuša premagati polarnost med božjim in človeškim, božanskim elementom in stvarstvom. A iz svoje kože ne more, njegova religija nosi žig njegove duše in njegove dobe.

Religija (za naš krščanstvo) se razvija in raste po svoji notranji sili; kjer treba, sprejema od drugod, od filozofije, moralne in socialne kulture, umetnosti. A glavno je, da ostane v središču vsega duhovnega življenja, da izraža zmisel vseh stvari in tvori jedro, ki izžareva v vso izobrazbo duha. Religija ne sme biti intelektualistično formulirani svetovni nazor (torej filozofija), ne sme biti zgolj morala ali celo socialna etika, ki zahteva le požrtvovalnega dela za človeško družbo, a do transcendentnega sveta ni v nobenem živem odnosu; religija ni esteticistično prikrit kult lastnega jaza. Religija je najbistvenejši del človeške duše, če duša nima stika z božanstvom, si ustvari malika, ki ga ogreva z religiozno toploto. Zato je jasno, da mora religija biti osredje izobrazbe; človek mora vzrasti v religiozno atmosfero, prisvojiti si mora elemente tega življenja, doumeti mora religiozne vrednote, sam iz sebe mora stvoriti lastno religiozno življenje, v živi religiozni zajednici mora to svoje življenje poglobiti in razširiti, religija mora fundirati vse njegovo ostalo duhovno življenje.

Berdjajev je napisal knjigo o »novem srednjem veku.« češ da bo naša bodoča kultura zopetni srednji vek, ker bo enotna in osredotočena okrog religiozne ideje. Najbo kakorkoli, prerokovanje je nezmiselna stvar, in mehanično gleda in presoja zgodovino, kdor misli, da se razvojne faze ponavljajo. Srednji vek je zatopil daleč za nami, v tem zmislu ni zanj restavracije.

A dvoje faktov imamo pri tem vendarle lahko v mislih. Prvi je ta, da živimo v času religiozne obnove. Kdor zna poslušati in gledati, bo potrdil, da danes religiozno življenje zopet vstaja, na sto koncih zopet vstaja. Ne samo v posameznih preobčutljivih dušah in osamljenih srcih, temveč z vso vehemenco in intenzivnostjo, često še preveč radikalno in eksplozivno. Kar tipljejo roke za Bogom, kar ozirajo se v zapuščeni ulici, da bi se pri oknu prikazala roka božjega življenja, po živih simbolih se človek povzpneja navzgor k božjemu obličju: priroda, duša, najintimnejša molitev so mu perot, da se dvigne k Njemu. Kratkoviden je, kdor ne vidi, kako božja moč daje resnično novo življenje današnjemu človeku. Bog pre-skuša sedaj svet. Čutiti treba, kako blizu je vsakemu izmed nas. Vprašanje religiozne obnove postane osebno vprašanje: ali gori naše srce v nas? Smo li na poti do končnega religioznega miru in spasa svoje duše? Ob takem položaju je že celo nujno, da potisnemo vprašanje religije in krščanstva na prvo mesto in v osredje izobrazbe.

Drugo pa je, da moramo zavrniti ugovor, kot da bi religija bila nekaj intimno zasebnega

in sila, ki s tem svetom in polnim življenjem nima zveze. Navaja se, da je religijo nemogoče upodobiti in izraziti z besedo in sliko, še manj, da je možno religijo propagirati ali jo izkazati duši, ki je zanjo mrtva. Skeptično se dvomi, boli današnja religija zrastle preko individualizma in potegnili za sabo vso osebnost. Mislimo, da mirno lahko odgovorimo na take pomislke. Nikogar ne homo pregnali, nobenega motiva ni treba zatajiti, ni treba sile napraviti ne kulturi, ne sebi, ne bogastvu prirode, ne duhovnemu svetu. Religija je lahko središče osebnosti ne da bi zanikala kulturo, možnih je nešteto variant; bodočnost bo pokazala, katere bodo postale realnost in dominantna v našem življenju.

b) Slove n s t v o. Religiozno-metafizična ideja je v resnici središče duha in izobrazbe, — in po pravici naša sedanja formalistična in neživa izobrazba hrepeni po bistvu in metafiziki — a izčrpati izobrazbe ne more. »Religija je, čim religioznejša je, usmerjena v notranjost in k najvišjemu in zato razmeroma brez moči napram svetu in kulturi, družbi in običajem, državi in pravu, umetnosti in znanosti« (Troeltsch, 222). Ta območja črpajo iz drugih virov, čeprav so posredno tudi v zvezi z religiozno idejo. Vsidrana so realneje in konkretneje v tem, kar nam je najbližje, kar je dano z našo zgodovino in nam leži v krvi. Ves ta kompleks lahko imenujemo slovenstvo; glavno je, da ga prav razumemo. Ta princip določa vse naše zadržanje, ustvarja življenjski prostor, prirodno in kulturno okrožje, v katerem dihamo in živimo; po tem principu se naše žitje in bitje določa čisto na dnu, — v ta svet duševno in duhovno vraščamo; ob njem se oblikujemo v Slovence, to se pravi individue, ki v živem, svojevrstnem ritmu in stilu živimo, gledamo v svet s svojevrstnim pogledom in tudi v občestvu izkazujemo svoj značaj. Naše oko se svojelastno odpira pokrajini, naša pesem samosvoje kipi iz naših grl, svojevrstno gredo naši koraki čez polje, iz svoje notranje nujnosti boža naša mati svojega otroka.

Naše bistvo — vir in početek naše osebnosti, naših nadčloveških odnošajev in naše kulture, — je često globoko zakopano v umetnem in tujem balastu, v učeni in površni modrosti, v okosteneli navadi in konvencionalni laži ali frazi. A to bistvo je živa istinitost; naloga izobraževanja je, da to bistvo dvigne, kjer je zakopano; da ga razširi, poglobi, nanovo uresniči; da ga dvigne do zavesti; da ga otrok in mladostnik in odrastli doume; da moški in ženska živita v tem elementu in ga s svojo produktivnostjo obogatita.

Kaj je to slovenstvo, katere sile in svojstvenosti izkazuje, kdaj se začinja v zgodovini zavestno uveljavljati, kako so ga tlačili k tlom tuji elementi, kako je določilo smer razvoju našega javnega življenja; kakšne so characterske lastnosti našega človeka, kako se naš duh odbija in loči od sosednih plemen in narodnosti; kakšno je bilo naše socialno in agrarno življenje, v koliko smo živ reprezentant slovanske

miselnosti; je-li naš kulturno-duhovni življelj še razmeroma mlad in primitiven, — zasidran še čisto v instinktivno-materinskem kompleksu; — da torej še nismo ustvarili svoje klasike in klasične kulture, — vse to so važna vprašanja, a nanje tu ne moremo odgovoriti.¹

Storiti hočemo nekaj drugega; pokazati hočemo, kje treba ta element iskati; povedati hočemo, kako se uveljavlja, v koliko oblikah eksistira; napraviti hočemo dušo za te pojave do vzetno; potem bo že sama doumela tudi vsebino teh fenomenov. Važno se nam zdi predvsem, da uvidimo, kako nekaj svojevrstnega in realnega je baš »nacionalni element«. Za te stvari treba imeti instinkt in čut. A ko bomo sami vse to doumeli, bomo tudi druge lahko v ta svet uvedli in jih — izobrazili.

Slovenstva torej ne skušamo psihološko določiti; ne stikamo za karakterološkimi določili in ne razlagamo iz njih naše kulture. Izhajamo od naše več ali manj objektivne kulture ter hočemo do te mnogoličnosti priti v živ odnos. Tedaj se pred nami odpre tolikšna pestrost, da se očesu zablešči in da vzhičeni pristanemo na to bogastvo. Naše življenjsko čustvo nam pove, da gre tu za naše bistvo, in našega duha, ki se je razvijal in udeleževal že zdavnaj, a se danes prikazuje v nepreglednih novih možnostih.

Slovinci smo preoblikovali zemljo in življenje po svoje, v vsaki formi našega življenja tiči kos našega človečanstva; te forme gledajo na nas z bdečim očesom, izraz so naše duše in našega duha. Gledajo nas, ker so podobe po naši podobi, zahvaljujejo se, da smo jih ustvarili; samo za nas obstojajo, z nami žive; a ohranile bi naše človečanstvo in dih našega telesa, četudi bi pozabili nanje in izginili s površja zemlje. V mitu, kultu in jeziku; v umetnosti, znanosti in pravu; v načinu, kako obdelujemo zemljo in občujemo v družbi, v načinu, kako se v naših dušah rojeva Bog, brezimni, ki ga s svojim dejanjem nikdar ne moremo doseči, — v vsem tem so dokazi za eksistenco konkretno-nazornega bistva slovenstva.

Začnimo z najenostavnejšimi kulturnimi objektivacijami, ki se še niso popolnoma izločile od subjektivnega življenja, ki takorekoč eksistirajo zato, da jih primemo, preizkusimo, doživimo; vse te forme hočejo, da z njimi živimo. V sebi nosijo takorekoč klic, »jaz sem ti, pridi, živi z menoj.« Tu je n. pr. kladivo, ki pravi, »jaz sem tvoja pest, vzemi me in zamahni z mano«. Obleka je brez zmisla, če je ne nosimo; šele na telesu človeka ima svojo obliko in svojo lepoto.² Teh objektivacij je nešteto, v njih se

¹ K temu prim. moj članek o »metafiziki in dialektiki slovenstva« v II. letniku Križa na gori.

² Freyer, Der Staat, str. 45, 1926. V naslednjem so nekateri zgledi vzeti iz te knjige.

izživlja in izdejstvuje naša duša; te forme so takorekoč orodje življenja. V hišah je dobil izraz način našega prebivanja, poljane so izraz našega naseljevanja, pesmi so glas, ki gre od ust do ust, ti in ti ornamenti krasijo naše vsakdanje orodje, ti in ti demoni in strahovi prinašajo grozo ali blagoslov, bogastvo ali bedo, pogubo ali odrešenje.

V svojem bistvu nosimo nekaj svojega. Nevihta udari na zemljo, človek umrje, otrok se rodi, reka stopi preko bregov, v gozdu nas bega veša, pomlad pride in blagoslovi poljane. Kaj storimo? Ta svet in te pojave tolmačimo in razložimo; sklopimo jih v neko zmiselno celoto, okrog sebe ustvarimo cel svet — svoj mit. Ali ni umrl človek? Naš mit vé, kaj se pravi umreti in odkod bo prišel mrtvec, ko se nam bo prikazal v sanjah. Ali ni prišla pomlad in blagoslovila zemljo? Pomlad je dobrotna, mogočna sila, ki prodira iz tisoč koncev in bo prepojila s svojim jedrom zmagovito ves svet. In ali niso v gozdu zvečer te in te pošasti, in zjutraj ob jutranji zori dobrotna in ljubka bitja, ki se nas oprijemljejo, nas dvigajo in nam vsiljujejo svojo govorico? In prav tako nam pomenijo hrib in dol, reka in soteska nekaj svojevrstnega. Pokažemo to s tem, kako se jim privijemo s svojimi naselbinami, kako položimo ceste v njihove gube. In vsaka vrata v naših omarah, vsaka klop pred našo hišo, vsako ognjišče pod našo streho je izraz določene reakcije na prostor in svet in vreme in gozd in drevo, ter razodeva, ali se skrivamo ali odpiramo, ali zaupamo svetu ali se zavarujemo pred njim.

Nešteto je teh objektivacij našega duha, stvorili smo si svoje orodje in način, kako ga porabljamo; red naseljevanja in prebivanja, način, kako varjemo žival in uporabljamo poljski pridelek, kako delamo z lesom in lanom, kako gremo na božjo pot in kako se krečemo na žeganju. Vemo, kako mora obrtnik ustreči naročilu, in kakšni so običaji, ko hoče fant oženiti dekle.

A tudi v našem jeziku živi utrip našega srca. Z besedo merimo na predmete in jih po svoje oblikujemo v celoto. V besedah jih ne upodabljam, z besednim dihom jih iztrgamo iz nejasnosti; najprej otipljemo konture predmeta, nato zadenemo v njegovo srce. Iz bežečega toka in prelivažoje se istinitosti potegnemo kos in del, ter ga s svojo besedo čudežno fiksiramo. Le to, kar za nas eksistira, zaznamujemo; in kar imenujemo, to eksistira. Šele beseda potegne predmet kot nekaj posebnega iz sicer splošne, neimenovane in brezpomembne okolice. Vsaka beseda je torej nekaj stvarjajočega, z njo se šele ustvari naš življenjski prostor, — a ta življenjski prostor je izraz naše bitnosti, kakor je vsaka resnična beseda izraz naših teženj in misli in predstavnihi podob. Zato moremo od našega jezika priti do naše psihe in našega svetovnega nazora.

In podobno se dá izkazati za naš življenjski stil, za našo umetnost, pravno in znanstveno dejstevanje. Naši vrtovi in parki, naša glasba, naša obleka ima svoj stil; v našem pravnem čutenju žive tradicije naše preteklosti; naš etos in naša javna morala, naš politični kodeks, naše umetnine, slike in pesmi so posoda našega življenja. Težko je prodreti do teh elementov, a fakt je, da za vsem tem snuje naš duh. Kadar smo na teh področjih produktivni, služimo našemu duhu. Naj bodo elementi še tako mnogoštevilni, naj naše duhovno življenje združuje še toliko razvojnih črt, naj izkazuje še toliko stilnih elementov v poeziji in umetnosti, državi in socialni formi, vernosti in filozofiji: videti in čutiti moramo, da je v vsem tem ena svojevrstna celotna črta, ki je za nas notranja nujnost in bistven del naše duhovne eksistence. Gre za to, da postanemo to, kar smo v svojem bistvu. Le tako moremo priti do notranje jasnosti in enotnosti. Dokler nimamo lastne substance in nismo zakoreninjeni v lastni individualnosti, nam tudi tuje duhovno življenje ne more pomoči. Kako naj uresničimo druge motive in se ravnamo po tujih vzorcih, če smo sami v sebi votli in se v našem praznem dušnem prostoru medlo odbijajo od zunaj prihajajoči tuji zvoki?

Slovenstvo je torej najrealnejši temelj naši izobrazbi, takorekoč dom in domače ozračje, v katerem duša in osebnost vzraščata k lastnemu življenju. V tej konkretnosti tičimo do las, — jasno je, da moramo do nje biti v živem odnosu, in kolikor nismo, da tak odnos realiziramo, v sebi, v drugih. Gojiti treba ljubezen do domovine in grude naših očetov, vzbuditi zmišl za našo duhovno kulturo in navajati k razumevanju naše preteklosti. Graditi moramo in delati, da bo iz vseh naših dejanj in stvarjanj zrastle duhovno kraljestvo kralja Matjaža; kajti kaj naj to kraljestvo pomeni drugega kot to, da morajo vsi posamezni čini, vsi naši koraki, vse naše misli in vsa naša ocenjevanja, vsako naše socialno in politično dejanje biti urejeni v končno zgradbo, koje načrt je očiten, očiten pa je po tem, da je slovenski. Mislimo, da smo o tem zadosti spregovorili.

c) Antični humanizem. Ostane še tretji element, damo mu tretje mesto v razvrstitvi temeljnih duhovnih sil naše sedanosti. Antika je živ kos naše sedanje duhovne eksistence, o tem ni mogoče dvomiti, zato se tudi izločiti ne da. Antika sega v krščanstvo in po krščanstvu prihaja tudi do nas. A tudi sicer smo dediči antike. V državnem in pravnem življenju, v znanosti in umetnosti so direktno angažirani antični vplivi. Moderna znanost ima svoje početke v antiki; renesansa je v nas zopet poživila krščanski individualizem in antično jasnost form ter čutno lepoto. Razni novejši humanizmi so skušali obnoviti antične življenjske, vzgojne in umetniške forme, četudi često v nezadostni obliki in filološko abstraktni shemi.

Danes imamo o antiki in njenem humanizmu točno znanstveno sliko, a kar je še važnejše, tudi živo nazorno in idejno podobo. Danes ne vidimo več v antiki le filoloških zakladnic in filozofskih problemov; danes vidimo v antiki življenjsko formo, vidimo in doumevamo antični življenjski sistem: antične človeške tipe, ki so ustvarili svojo kulturo, špartanskega vojščaka, atenskega etično in estetično izobraženega državljana, dostojanstvenega rimskega politika, stremečega za svetovnim gospodstvom. A še več, antika je ustvarila neke vrste življenjsko formo z določenim svetovnim nazorom in življenjskim smotrom. Antični humanizem združuje v sebi etičen, metafizičen in umetniški element; vsi trije so med seboj tesno zvezani; če jih skušamo označiti, moremo reči to-le: antika ostane imanentno v tuzemstvu, človeka pobožanstvi; lepota imanentno prepaja čutnost, misel se ustavlja ob tem, kar je in biva, duh le racionalno in antropomorfnu oblikuje in tipizira istinitost. Antični človek ni ljubil skrivnostnega, neoblikovanega, brezimnega. Njegovim bogovom manjka globoke resnosti, na svet gledajo po človeško. Antika je duhovno, pristo in suvereno gledala na svet. Večnost se zrcali v čisto tuzemski obliki, v tem svetu.

Rekli smo, da antika sega do naše sedanosti; prepojila je naš etos in našo pravno, naše vrednotenje telesne lepote in forme; v naši umetnosti, poeziji in miselnosti so njeni drobci. Antični življenjski ideal še danes zažareva v dušah posameznih, zlasti mladostniku pomeni često odrešenje.

A ne samo mladostnik, tudi odrastli človek bo segel tja nazaj, če je v svoji duši mlad in se čuti mladega. Antika ni le zgodovinski fakt in daljnji vzor, antika je po svojem bistvu brezčasna ter izraža to, kar vsaj za trenutke obstira v nas vseh. Zlasti tedaj, ko bomo tavali za brezkončnostjo in se v svojem jedru borili za notranjo harmonijo, se bomo s pridom ozrli za antično formo.

Dali smo antiki tretje mesto, zato, ker smo uverjeni, da sta predidoka elementa važnejša in za nas bistvenejša. Glavno je, da doumemo, da so vsi trije bistveni za našo izobrazbo, da torej drug drugega ne morejo izpodrinuti ali nadomestiti. Posebej velja to za antiko. Če pogledamo na zgodovino našega duhovnega življenja, se zdi, da je antični element preveč potisnil v ozadje krščanstvo. Deloma je to razumljivo, saj je antika utemeljena v tuzemstvu, dočim se krščanstvo več ali manj odvrta od kulturnega življenja. A kljub temu mislimo, da bi krščanstvo moglo bolj priti do veljave. Če bomo antični in krščanski element ločili, pomota ne bo več tolikšna. Tu sicer ne gre za teoretično ločitev, gre za življenjska vprašanja, o katerih teorija ne more odločati; a za nas, ki zavešno stremimo za izobrazbenim idealom, je vse to važno.

Problem slovenske izobrazbe

Franjo Čibej

4. Smer našega mladinskega gibanja

Povedali smo, kaj je izobrazba, naslonili svoj izobrazbeni ideal na kulturno-historično ozadje ter končno podali poskus nove koncentracije izobrazbenih dobrin in duhovnih sil, ob katerih naj bi se naš človek izobraževal. Naša nadaljnja naloga je, da orišemo še stil in formo tega izobrazbenega ideala, način in ritem, kako naj poteka naše življenje, življenjsko formo, za katero naj se poteguje naše vzgojno in izobraževalno delo.

Poznamo svet, v katerem naj živi in raste naš človek; pogledati treba okrog sebe in videli bomo našo pokrajino, grudo z lastnim prščenim vonjem, goro s svojelastnim vzponom, vodo z lastnim kovinastim okusom, rast na lastnih senožitih in svojelastno govorico našega gozda. Vemo za svojstvenosti naše krvi in psihe slovenskega človeka, za dušno snov, iz katere je narejen, za velikost in obsežnost njegovega bistva, in obliko, ki jo izkazuje. Gre za to, kakšna naj bo življenjska kri tega organizma, kakšen udar njegovega srca, kakšen celotni tonus njegove psihe, kakšna »notranja dušna luč«, ki izžareva iz njega, kakšen naj bo način, kako odpira svoje oko in gleda v svet, kako prijemlje za svet in njegove predmete, kako se zavaruje proti prirodi in se odziva na vnanje vtise, kako oblikuje snov sveta in življenja v razne »objektivacije« in kulturne tvorbe, kako ravna s svojim telesom in s svojo erotiko in z ljubeznijo do Boga.

Ni dosti, če vemo, da gre krščanstvu prvo mesto in slovenstvu drugo in antičnemu elementu ter ostalim neslovenskim narodnim elementom tretje mesto. In ni dovolj, če računamo s prirodno danim karakterjem in krvjo, iz katerih je zgrajeno naše bistvo in od kojih se ne moremo ločiti, ne da bi propadli in se pogreznili v brezdanjo ničevost. Vedeti moramo, kako naj se izobražujemo ob tem svetu duhovnih vrednot, kaj naj sprejmemo, proti čemu naj se zapremo, kaj naj potisnemo v ozadje.

O vsem tem smo že govorili v prvem in v fragmentih tudi v tretjem odstavku, a tu moramo to črto še izrečno potegniti, da ne bo nespornost. Mislimo namreč, da mora izobrazbeni ideal očrtati določeno življenjsko formo, in sicer življenjsko formo, ki jo zastopa, razširja in skuša uresničiti naše moderno mladinsko gibanje. Zgoraj (pod 2) smo napravili kulturno bilanco, ki je bila v dobršnem delu in obsegu negativna. Sedaj hočemo sliko dopolniti še s pozitivnim elementom ter pokazati, kakšna naj bo struktura našega življenja. Noben negativizem in revolucionarni aktivizem, nobeno centraliziranje in organiziranje, ne propaganda in ne zmerjanje ne pomaga

nič, dokler ni v njih pozitivnega jedra, določne usmerjenosti in iz notranjosti prihajajoče moči. Le s pozitivnostjo se moremo izogniti čistemu utopizmu, nečistemu ressentimentu, brezplodnosti in farsu. Naše mladinsko gibanje pa ima pozitivnih idej in črpa iz virov, odkoder se mora življenje obnoviti in izčistiti.

Toda ali ne zahtevamo preveč? Ali nismo ego-centrični in enostranski, ko zahtevamo, da bodi slovenski izobrazbeni ideal določen v duhu mladinskega gibanja? Ali ni to napačna misel, če hočemo i našega kmeta i rokodelca i delavca, inteligenta in preprostega človeka, žensko in moškega preoblikovati po neki shemi, ki se zdi da velja le za peščico mladih ljudi naše sedanjosti, in še tam, se zdi, je problematična. Saj se je do poslednjega časa še govorilo o krizi našega gibanja in ugibalo, je-li še pri življenju ali ne.

Prepričani smo, da ta pomislek lahko razpršimo. Naša teza in usmeritev absolutno drži in ni možno od nje popustiti, najsi bodo težave še tolikšne in naj se stekajo v »mladinsko gibanje« še tako mnogolični in temnobarvni viri. Kajti res je, da je naše gibanje izraz neke elite — da torej ne bodo očetje in sinovi, politik in duhovnik, kmetiški fant in gosposko dekle, inženir in upravni uradnik postali člani kakega »gibanja«, ali šli celo na skaytovsko popotovanje. Pa tudi javnosti in kulturno-civilizacijskega življenja ni mogoče potisniti v tako enostavno začrtano smer. Vse tako početje bi bilo danes še romantična fantastika.

Možno in nujno je nekaj drugega. Naš slovenski izobrazbeni ideal mora biti neko merilo in neka absolutna zadnja instanca, na katero se mora nanašati vsak še tako podroben in tehnično praktičen izobraževalni korak. Ta izobrazbeni ideal mora biti toliko in takó določno usmerjen, da bo vsaj njegov osnovni tonus uresničen v naših izobraževalnih aktih. V našem izobrazbenem idealu mora biti neka kvaliteta, od katere ni možno popustiti. Ta ideal mora biti svež, intenziven in klen, njegova moč mora biti tolikšna, da se nemudoma lahko pogrezne v zemljo in iz nje ustvari živo življenje. To zahtevajo že duhovne težnje naše dobe. Kajti čas je že, da nehamo z otroškimi domorodnimi popevcicami, banalnim opevanjem svoje vsakdanjosti ter neke vrste patriotizmom, ki se ob njem človeku ustavi celo sveta jeza in vzbudi sočutni nasmeh. In prav tako se morajo končati v lirično suknjo odete sentimentalitete in neokusnosti ter od zunaj v nas zanešene filozofske ideje, moralne norme in neutemeljene avtoritete, pred katerimi upogiblje naša suženjska vsakdanjost svoj skromni hrbet.

Mladinsko gibanje more vsekdar obseči res da le najbolj žive duhove in majhno elito, in bi bilo brez moči pred maso. A saj ne gre za to gibanje samo zase; gre za neko enotno ogrodje, ki velja za vse in se nanj morajo dati speljati glavne niti našega duhovnega življenja. Naše duhovno življenje se mora izčistiti in preokreniti. Nad duhovnim življenjem greši in svojo nedu-

hovnost grobo izpoveda, kdor hoče danes z okornimi shemami preteklosti prijeti današnje življenje. I v etiki in pojmovanju etosa, i v razglabljanju o umetnosti in tajnostih umetniškega upodabljanja, i v filozofiji in življenjskem nazoru, i v religiji in mitu se mora težišče premakniti navzgor. Naše duhovno življenje mora v resnici biti duhovno življenje — obe besedi sta poudarjeni. In tudi tam, kjer segamo najbolj na široko in v daljavo, kjer posegamo v duhovno življenje zadnjega proletarca in uvajamo duhovno-nebogljenega človeka v najbolj kruto-rearno življenje, si moramo biti v svesti, kam se izteka naše izobraževalno delovanje.

Zdi se, da ne moremo več priznati avtoritet kar tako mimogrede. Ne gre nam več od srca, da vdano pokorno priznamo njihovo absolutnost, ako ne vidimo njihove utemeljenosti ali ne občutimo iz svojega dna njihove verodostojnosti. Ne gre več, da morda sami ničesar več ne verujemo, a bi kljub temu ostali v organizaciji in zajednici. Naše življenje prihaja iz naravnih virov, iz svojega lastnega bistva in dna se hoče povzpeti kvišku in priznati le to, kar more iz globine srca izpovedati. Danes ni dovolj, da vzgojimo in izobrazimo pohlevnega člana katerikoli zajednice ali politične grupe, da ga zdresiramo k vojaški pokorščini in vnanjemu hotenjskemu obvladanju samega sebe. To ne bi bil človek z notranjim bogastvom, sam ne bi mogel dati obljube in izgleda, da bo zrastel v stvarjajočo in večnovredno osebnost. Ustvariti moramo ljudi, ki bodo iz svojega mladostnega kaosa in pegastega dušnega materiala oblikovali življenja vredno življenje. Življenje pa ni življenje, če v njem ni duha, duhovne moči, dušnega bogastva in v bodočnosti živečega zaupanja v božjo milost.

Naša ideja se torej izčiščuje in izjasnjuje v določeni smeri. Njeno središče leži v človeku. Vedno znova se iztekajo naše misli v idejo človeka — sedaj že lahko rečemo novega človeka. Dvoje je elementov, iz katerih sestaja in obstoja duhovno življenje, na eni strani človek, na drugi okrožje. Ob okrožju se vžiga iskra človečanstva, v človeškem individuu zadobiva okrožje svoje človeško lice in postaja življenjski prostor, ki ga je usoda namenila človeku. In dvoje je za to možnosti, kako naj vzamemo v svoje roke in med svoje prste izobraževalno delo: ali je naš cilj, da pretvorimo in oblikujemo človeka in človeštvo, ali pa gremo za tem, da pretvorimo in presnujemo okrožje, v katerem živimo, da variramo življenjski prostor, v katerega vpraščamo in kamor se izteza naše telo.

Vpoštevamo oba pola in priznavamo dialektiko te polarnosti, a kljub vsemu mislimo, da se treba odločno postaviti na eno stran, in to s polno zavestjo. Gre za dejanje, za dejansko usmeritev našega življenja, in zato treba odločitve. Vsako dejanje pa je vedno historično, to je individualna rešitev neke obstoječe sile in nuje. In mi se odločimo za prvo stran omenjene pola-

Poccijev rokopis
(Iz pisma prijatelju Hijacintu Hollandu)

ritete, hočemo preobraziti človeka in njegovo notranjost, potem bo tudi svet okrog njega dobil nov sijaj, ogrevala ga bo nova vera, tolmačila ga bo nova filozofija, nov mit, nov jezik; oblikovalo in uravnavalo ga bo novo vzgojstvo, novo pravo, nov socialni red. Naši dobi manjka notranje navezanosti na ideal, volje, iz te zagate ustvariti novo človeštvo. Naš človek se noče z resničnostjo zoperstaviti vsej naši problematični kulturi, noče se protiviti njenim izpraznjenim formam, njeni razmehčani literaturi in meščanskemu zanešenjaštvu. Iz vsega tega vodi le ena pot kvišku, in ta je, če pomoremo zakopanemu in po pomoči kličočemu človeštvu in človečanstvu, če pomoremo slovenskemu človeku k vstajenju.

Ta nekaj, ki nas vse druži in veže, preko vseh razlik, je neki ideal, je neka ideja, ki ji vsi v enaki meri služimo in ki našo žarečo dušo spravi pokonci, da se zanjo zavzamemo z vso svojo gorečnostjo. Je to ideal nove humanitete in samostojnega višjega duhovnega življenja v naši slovenski, nanovo poduhovljeni zajednici. Tej ideji velja vse naše prizadevanje, a s polno zavestjo, odločnim dejanjem in veliko mislijo se je oklepa naše mladinsko gibanje. Naše gibanje je že po svoji eksistenci zagotovilo in obljuba, da bo naše duhovno kulturno življenje prejelo nov enotni obraz, da bo naš človek stal v sredi absolutnih form in živel v doslej še neznanu absolutnosti svojega bistva, in da ga usoda ne

bo vrgla nazaj v življenjski brezzmisel in brezdanjo temo, a še manj v oklevajočo nesigurnost in neodločnost.

Zahtevamo novo merilo za življenje — mladinsko gibanje ga prinaša; zato je naša dolžnost, da to merilo spoznamo, in če spoznamo njegovo resničnost, da se tega merila držimo tudi v življenju. »Upati si moramo v življenje, če pričakujemo življenje. Kajti kjer se neha napetost, se začneja filistejstvo« (Nohl). V tem zmislu podajamo sliko o tendenci našega križarstva.

2. V našem mladinskem gibanju se stekajo razne komponente, v njem se izraža najmočnejše življenje, ki ga pa treba prav pojmiti. Kajti sicer pridemo kaj lahko do krivičnega presojanja in neumestne ocenitve. Obširno bi lahko razglabljali, kaj je in kaj ni to gibanje, našli bi, da je proti estetovstvu, življenjskemu pesimizmu, intelektualizmu, kultu jaza, anarhistično urejeni družbi, dekadenci, nihilizmu, amoralizmu, nazaj v preteklost obrnjenemu tradicionalizmu. Povedali bi lahko pozitivno, da je do neke mere iracionalistično, da se zavzema za močno vitalnost, da gre njegov človek rad v samoto, da porablja trpljenje za dvig svoje duše, da ne hlepi brezpogojno za novimi doživljanji in vtisi, temveč da se v živem odnosu vživlja v pokrajino in v vsakem slučaju apelira na mladino, ki bo nedvomno zadela v sredino. To mladinsko gibanje ima svoj svetovni nazor, ki pomeni stilizacijo vse njegove osebnosti. Aktivistično hoče poseči v življenje, noče obtičati v kontemplaciji, in še najmanj hoče ravnodušno gledati, kako v našem državnem aparatu odločajo mase in se pod krinko demokratičnega parlamentarizma šopirijo strankarski interesi.

Moramo biti nekoliko točnejši in formulirati glavne motive, ki jih nahajamo v sebi. Kaj je naše mladinsko gibanje? Kako to, da se nekateri izjavljajo, da smo mrtvi, ali pa, da nismo vpoštevanja vredni: češ, da čez deset let sami ne bomo več tega izpovedovali, za kar se poganjamo danes? Izluščiti moramo glavne sestavine našega gibanja in bistva.

a) Nedvomno izhaja naše gibanje iz mladine same, mladina je tu subjekt, mladina hoče svoj življenjski prostor, živeti hoče svobodno svojo lastno vrednost, mladostnost ji je poslednji cilj in glavni steber. Samo mladina more živeti kos pristnega življenja, vse drugo je laž, starinstvo in konvencionalna avtoriteta. Cilj ji je, ustvariti mladinsko kulturo in novo družabno formo, kjer bo osnovni tonus mladostni eros, ki bo družil v absolutnem prijateljstvu po duši mlade in mladostne individue.

Prva komponenta torej, ki jo izkazuje naše gibanje, je ideja mladosti: je misel in življenjski element, ki pravi, da je mladostnost in mladostna življenjska faza bistven element človeškega življenja. Mladina nima samo pravice do svojega lastnega življenja, mladostnost ni samo predpravica pubertetnika, ki bo to razvojno dobo premagal in prebolel ter postal »zrel« človek. Mladostnost je življenjska vrednota, ki nosi sama v sebi svojo vrednost in ki jo

ni mogoče zanikati tudi v poznejšem življenju, ko je človek pokopal svoj mladostni up in strah. Prisluhniti moramo svoje, ko nas pokliče naša mladost, in z živim srcem se zazreti v njen svet, ko nas je pobožala s svojo roko. Da, mlada mora biti naša duša tudi tedaj še, ko so zatemneli pomladanski dnevi in govore v nas kruto-realne življenjske skušnje. V naši zavesti mora biti zapisano, da je mladost kos življenja, ki se nanj človek vedno znova povrača, odkoder črpa svoje najboljše življenjske sokove in si njegova stvarjajoča sila privzema nove moči.

Nič čuda, če baš mladina čuti te vire prav posebno intenzivno, in se ne more odreči svojim predpravicam, ko jo dan za dnem življenje in vzgoja bijeta po glavi. Nič se ne smemo čuditi, če se mladina bori z neusmiljeno odločnostjo za svoje duhovno kraljestvo. Nasprotno, opomin bi morala biti odrastlim, da so pozabili nase in dopustili, da je zamrl v njih morda najlepši kos življenja — njihova mladost, in poklicati bi jo morali iz zadnjega vlakna svojega srca. Sedemdeset let je človek lahko star, a še kljub temu živi tam zadaj za bregom. Mladost in mladostnost nista samo kos našega sveta, predmet, s katerim se pečamo, kadar vzgajamo »mladino«, ali ki nanj trčimo po nesreči in se mu moramo čimprej izogniti. Mladost živi v nas, je živ element našega živega bistva, zanjo se mora potegniti vsakdo, kdor hoče obnoviti duhovno kulturno življenje. Iskanje mladosti in uresničenje mladostnega elementa v vsem javnem in kulturnem življenju torej ni noben nezmysel. Iz tega hrepenenja se more roditi le čisto življenje. Iz našega srca poganjajo žarki naših želja, poganjajo se kvišku k poslednjim ciljem. In kjer postaja tema, kjer se neha pot in se naša volja utruja, mora svetiti kažipot, znak in dokaz, da smo še mladi, mladi prav v dnu.

Kaj sledi iz tega? Dosti. Prvič to, da moramo ta mladostni ogenj netiti. Tu spodaj so viri, odkoder izhajajo naši instinkti in produktivno stvarjajoče sile; tam vstajajo k življenju impulzi za najintimnejše erotično življenje in najbolj genialno umetniško oblikovanje. Tam doli tiči zakopan tako zvani materinski kompleks, tam so skrite podzemeljske sile, najprej se določno usmerijo, spravijo se v premikanje, se strdijo ali zrahljajo, zadihajo in zopet zadržijo svoj dih, se razširijo in skrčijo, se notranje uredijo v določeno strukturo. V tej duševni plasti nastaja jezik, mit, kult, zajedniško življenje.

Drugič sledi iz tega odgovor na omenjene ugovore proti mladinskemu gibanju. Rekli so, da je gibanje le izraz pubertetne psihe, ki se nebrzdano prepušča svojim čustvom in anarhistično podira vse objektivne norme. Mladina da doživlja svojo razvojno krizo; namesto da bi skušala čimprej zlesti iz te kože, pa svojo pubertetno razvojno fazo postavi za absolutno in jo skuša raztegniti na vse življenje.

Našega pojmovanja ne zadene tak očitek in pomislek. Mi smo določili pojem mladosti drugače in širše. Pomeni nam osnovni tonus življenja, ki ga vsaka tenkoslušna duša občuti v sebi. So

Ljudje, ki izigravajo mladino proti starim; pospešujejo pomanjkanje pietete, goje skepticizem in pretirano negativistično kritikovanje, podirajo zajedniško življenje in hočejo mladino izigrati po svoje. Resnično mladinsko gibanje je vzvišeno nad takim stališčem. Živo sluti svojo življenjsko formo; zaupa svoji notranji sili, da bo ustvarila novo istinitost, ki bo v njej mladost bistven del — četudi le za kako uro počitka in oddiha.

b) Še od druge strani doumemo mladinsko gibanje, če ga vzamemo kot reakcijo na našo lažnivo kulturo in prenasičeno civilizacijo, kot boj proti konvencionalni laži in navideznim vrednotam, kot protest proti neduhovnosti, intelektualizmu, mamonizmu, krizi človeštva, ki se zrcali predvsem v nezmislju svetovne vojne. Od te strani se nam prikaže gibanje kot živ kos naše duhovne zgodovine: sedanja mladina gre za cilji, za kakršnimi so približno stremeli že naši »preporoditelji«, pozneje mladoslovenci, ob prelomu 19. stoletja »mladi« in do svetovne vojne Cankarjeva generacija. Današnje gibanje je še posebej intenzivno, ker je danes kriza kulturnega življenja še posebej očitna.

Mladinsko gibanje stremi torej za novim kulturnim življenjem; pred očmi ima ustaljeno in urejeno formo, notranje močno življenjsko formo, ki jo hoče po vsej sili uresničiti. A pot do tega cilja je strma in nevhvaležna. Najprej treba streti okostenelost, sterilnost, navado. Ko je duh to storil, za prvi hip ne vidi ničesar in navezan je sam nase; posledica je, da se vrže v ta vrtinec, pogrezne v ekstatično anarhijo in prepusti svobodi, ki ne pozna mej in navezanosti na resnične objektivne vrednote. Ekspresionistično jeclja in odtrgano izpoveda o svojih vizijah in o svojem notranjem bistvu. Končno šele se dvigne do zaključne forme in »življenjskega reda«, ki je klasično ustaljen, čisto individualen, a vendarle absolutno veljaven.

Duhovnega življenja hoče mladinsko gibanje, a to duhovno življenje se razvija in raste po svojevrstni notranji logiki. Od navade (α) gre v anarhijo (β) in odtod navzgor v urejenost (γ). Ciklično snuje duh; iz klasične forme prehaja v okostenelost in navado, od tu zopet v anarhijo in končno zopet v klasičnost.¹ Tej logiki sledijo tudi prizadevanja in dejanja mladinskega gibanja. Četudi hoče klasično formo, se nujno mora spotakniti ob neduhovni okostenelosti; iz svojega notranjega bogastva je često pahnjeno v anarhijo — toliko možnosti nosi v sebi, da se nehote ustavi ob tem in za trenutek postane individualistično, destruktivno in agresivno; in le redki so zaenkrat trenutki, ko se mladostnost povzpne do stila in prave klasične forme. Zato ni čudno, če trči gibanje na odpor, če tu in tam izgreši svoj cilj in zamahne po zraku, če udari po nepravem mestu.

Najvažnejše je, da je smer pravilna, in ta, se zdi, je pravilna. Iz areligioznosti gre mladina v slutnjo božanstva, od tu je le še korak do vere v Boga. Iz civilizacije gre pot preko kaosa v

novo »kulturo«, iz prenasičenosti preko hrepenjenja do polnosti, iz stagnacije preko dinamike v statiko, iz konvencije preko individualne vesti v etiko, iz vnanje odvisnosti preko anarhistične svobode v urejenost, v zajednico, iz manire preko brezstilstnosti v stil, iz historizma preko antihistorizma v brezčasno legendo, iz klasicizma preko ekspresionizma v klasično pesništvo; iz vnanje dresure gre mladina v puntarstvo in le počasi doumeva idejo šole, ki je nedvomno klasična; in podobno še drugod.

Mladina se bori z vso to veliko mnogoličnostjo, v najboljši veri skuša uresničiti čim najvišjo vrednoto in to, kar je najtrajnejše. Kjerkoli že prime, spravi organizem duhovne kulture v obratovanje, razgiblje elemente, stavi nova vprašanja, polaga v zemljo klice novemu življenju. Jasno je, da se tega početja in duha more braniti le zakrknjena forma in slepa naivnost, a nikdar človek, ki je v svojem bistvu zdrav in »duhovno mlad«.

Mladina se torej v našem slučaju ne poteguje za pravice mladosti, temveč za velike cilje in predmete človeštva, za procvit in rast kulturnega in socialnega življenja, za premaganje krize, v kateri se nahaja danes zapadnoevropsko človeštvo. Tej smeri lahko pripada vsakdo, in po pravici mora pripadati vsak individuj, ki je videl temne strani naše preteklosti, čutil laž in videz svetovne vojne, in občutil v sebi zatrti življenje, lepoto, ki ni smela na dan, dobroto, ki jo je osmešilo naše javno mnenje. Ne smemo in nočemo se izogniti teži realnega življenja, realnost nas dan za dnem oprijemlje s svojo neusmiljenostjo in sili do kompromisov, a vsaj osnovna črta naše duhovne eksistence mora biti jasna in očitna. Le na njej je možno plodonosno kulturno prizadevanje.

c) V mladinskem gibanju je končno še tretja ideja, ki je v najtesnejši zvezi s kulturno obnovitvijo in človeštva najvišjimi vprašanji, ideja o novem človeku. V mladinskem gibanju ni samo težnja za mladostjo, za svobodo, prostim popotovanjem in živo komunikacijo s naravo, za prijateljskim občevanjem s tovariši. V njem ni samo protest proti kulturi in poskus obnoviti kulturno dejstvovanje. Gre za novo istinitost in novo osebno substanco, za eksistenco novega človeka, ki bo živel resnično in pristno življenje, bo vsidran v metafizičnih temeljih in iz svojega notranjega bistva ustvaril novo okrožje in nov svet okrog sebe. Ta človek bo živel resnično in pristno zato, ker bo v svojem bistvu resničen in pristen; če treba bo fanatičen in brezobziren, a vsekdar bo ravnal iz notranje nuje.

Osnovni njegov ton je neka posebna intenziteta, povsod gre do dna, vedno je za duhovnost, povsod proti neduhovnosti. Zato je proti šundu, to je stvarom, ki so sicer nedolžni in nimajo nobene pretenzije veljati za umetnino, a so vendarle izraz neresnice ter omehkuženega in lenega čuvstvovanja. A še bolj in naravnost fanatično se obrača proti kiču, ki se izdaja za umetnino, hoče veljati za vrednoto in škili na

¹ Ta shema je prevzeta iz Landsberg, P. L. Die Welt des Mittelalters und wir. 1922, str. 121.

obe očesi, ker zavratno računa z našimi najnižjimi instinkti.

Ta človek hoče biti resničen do skrajnosti; dobro pozna instinkte mase in demagogiko, ne zakriva si pogleda in vidi v človeku kos bestije, v politiki pa neomejeno teženje za vladanjem in gospodovanjem. Zato ne more razumeti, da se morejo spozabiti celo znanstveniki, ki bi jim resnica morala biti najvišja vrednota, in zatajijo resnico, če s tem morejo koristiti državi in politiki.

Ta človek pogleda svetu in življenju v obraz, ne straši se resnice, dobro se zaveda, da je duša nedoumljiva v svoji logiki srca in da ostane na dnu življenja neko jedro, ki je tragično in dualistično razcepljeno, in da preko tega prepada ne vodi nobena še tako spretna dialektika in nobeno zmeščavanje nasprotij. V življenju je iracionalno dno, ki ga z racionalnimi sredstvi nikdar ne bomo anulirali; preko notranjega razočaranja vodi le pogum do dejanja; le z odločnim dejanjem bomo rešili celo vrsto problemov »življenjske« filozofije. V svesti si je, da z napačno notranjostjo ni možno doseči ničesar, nasprotno, da ob njej duša zboli in izgubi svojo življenjsko odporno silo.

Naš človek mora ven iz kopren, pristati mora na stvar popolnoma ali pa nič, ne dopuščamo več, da bi si ustvarjal razne vmesne plasti in pomožne predmete inčasne cilje le zato, da bi se izognil resnici in da bi ne bilo treba, pogledati naravnost v ozadje in na dno — brez kopren in brez vmesnih členov. K tem koprenam spada retorika, nepotrebno oboževanje forme, patos, čut za reprezentanco in prestiž, literarna naobraženost, ki se smatra za največje dobro, socialistični in pacifistični utopizem, ter seveda vsak internacionalizem.

Iz intenzivnosti našega življenja sledi, da ne moremo priznati vnanjih odvisnosti, vnanjega izsiljevanja ter golega pritiska. Naše življenje mora biti navezано na resnične vrednote — a poslednje najvišje vrednote so čisto individualne in enkrat veljavne. Zato sledi iz vsega tudi ideja o individualnosti: vsak človek ima s svojim življenjem rešiti nalogo, a ta naloga je od Boga njemu individualno dodeljena. Vsak subjekt ima določeno idejo in v svojem bistvu individualno merilo, po katerem mora uravnati vse svoje dejanje in nehanje, in v katero mora verovati, če noče izgubiti svoje življenjske substance.

Taka je ideja o novem človeku, kakršno je videlo mladinsko gibanje in ki jo hoče spraviti v življenje. Zanja hoče ogreti duše in nanjo hoče pritegniti srca onih, ki verujejo v novo dobo in nov svet.

Če se vprašamo, kako gledamo na ta svet, kako stališče zavzemamo napram bodočnosti, odgovor pač ne more biti težak. Spenglerjev kulturni pesimizem je stališče, ki nanj ne moremo pristati. Kdor veruje vase in v duha, ne more resignirati na bodočnost. Verovati mora, da se bo duhovno življenje obnovilo in da bodo geniji začrtali pot temu življenju.

Druga možnost bi bila, da se restavrira srednji vek; Berdjajev¹ je nedavno rekel, da gremo novemu srednjemu veku naproti. Novi vek da gre v naših dneh h koncu, sekularizirana posvetnost, individualizem, intelektualizem in formalizem so znaki našega propada. A za tem koncem pride početek »sakralne« epohe, novega srednjega veka — dobe, ki bo v nasprotju s preteklo profano, pogansko in ateistično dobo in v bistvu religiozno orientirana.

Mislimo, da tudi ta odgovor ni zadosten. V prejšnjem odstavku smo sami dali religiji prvo mesto, a poleg religije so še drugi elementi, ki jih ne moremo zanikati. Zato je neizogibno širše stališče, ki more obseči vse bogastvo življenja in se izogne nevarnosti, da pademo nazaj v fazo, ki je za nami zatoniła v preteklosti in ki se je v celoti ne moremo želeti za naše življenje.

Naša problematika nas torej vodi do tretje in končne formulacije, ki je naša in ki nanjo pristanemo. Z našim mladinskim gibanjem se je začela nova renesansa, v duhovnem življenju našega naroda se je začel proces, ki bo iz njega zrastle novo življenje, a življenje v vsej bujnosti in behoti, zakoreninjeno v vitalnosti in sočni zemlji, dvigajoče se v solnčno svetlobo, segajoče do metafizične istinitosti.

Temo hočemo še enkrat variirati in jo izjasniti z novo trihotomijo. Obstojajo tri izobrazbene teorije: religiozna teorija izobrazbe, ki vedno izhaja iz transcendence in vse tuzemstvo relativizira z ozirom na večnost; humanizem, ki vidi predvsem čisto idejo človečanstva; realizem, ki računa z naravo psihe in okrožjem, ter često prehaja v pravcati naturalizem.

Dosledno izvedena ideja o novi renesansi zahteva, da združimo vse tri omenjene sisteme in zavrujemo vsako enostransko tolmačenje. Jasno je, da smo realisti, da, celo nekoliko pozitivisti. To smo že po svojem vpoštevanju znanosti (kulturne filozofije, teoretske pedagogike, psihologije in sociologije). Celotna neka naturalistična nota tiči za vsem, saj računamo z biološkimi temelji duhovnega življenja in nagoni ter instinkti. Jasno je dalje, da smo humanisti, naša ideja izobrazbe je tako zelo zakoreninjena v človeku in osebnosti, ki je sama v sebi svoj svet in ima v sebi zadostno garancijo. In jasno je končno, da smo religiozno usmerjeni. Človek nosi v svoji duši religijo, odtod izhajamo.

Nesimpatični se nam pa zdijo poskusi, ki hočejo enega izmed elementov postaviti absolutnim, ali skušajo drugega na drugega reducirati, ali hočejo enega zanikati. Nesimpatičen nam je religiozni patos socialističnega agitatorja, nesimpatična prikrita religija človečanstvo obožujočega humanista, zoprna »socialna (karitativna) religija«. Nemožen je esteticizem, ki hoče nadomestiti religijo in dokazuje s tem svojo filozofsko nezmožnost. A prav tako je neupravičen vsak religiozni sistem, ki skuša anulirati realistični in človeški element. (Dalje.)

¹ N. Berdjajev, Das neue Mittelalter. 1926.

O ciljnih svojega dela mi je Kralj izrazil želje, ki so želje vsakogar, ki želi osamosvojitve naše keramične dekorativne umetnosti od importiranega, često zelo nizkokvalitetnega blaga, kakor smo govorili začetkoma.

Dekorativna umetnost ima v našem času čedalje večji pomen, ker je nekako zahteva duha našega, precej materialistično razpoloženega časa. V tej zvezi je delo Kraljeve šole važna stopinja v delu za poživitev in osamosvojitve domače keramične obrti v tržnem in stilnem zmislu. Kraljev vpliv nanjo nam je pa jamstvo za sodobne kvalitete.

Šola naj bi blagodejno vplivala na našo avtono, degenerirano podeželsko keramiko, da bi kmalu mogli Slovenci sami postaviti na trg domačo, moderno občuteno dekorativno umetnost, ki bi nadomestila često zelo slab in drag uvoz.

Problem slovenske izobrazbe

Franjo Čibej

5. Konkretna in praktična vprašanja

Ideja nove slovenske izobrazbe ne sme obviseti v zraku, postati mora realnost. A vsaka realna stvar ima svojo domovino in mora imeti svojo domovino v veliki istinitosti življenja. Naša ideja se mora pogrezniti v zemljo in v živih tleh ustvariti novo prelivanje. Potrebno je, da svoje misli še nekoliko konkretiziramo in tudi vsebinsko določimo; pokazati moramo na živih kosih življenja, kako naše misli segajo v istinitost in kako so najneznatnejše točke odvisne od temeljne postavke. Doslej smo imeli pred očmi skoroda le formo, ki ji moramo dati sedaj še krvi, barve in polnosti.

Pri srcu nam je slovenska izobrazba, slovenskega človeka hočemo obdati z duhovno-kulturnimi vrednotami in pustiti ga hočemo, da bo ob tem svetu zrastel. Dati mu hočemo svobodo, da se bo z vso svojo notranjo silo boril za svojo podobo, za idejo, ki jo je Bog položil vanj. Pričakujemo, da bo uresničil novo življenjsko formo. K temu mu hočemo pomoči, storiti hočemo zanj vse, — prisiliti v določeno smer pa ga ne moremo. Mi, ki smo ga vzgojili in izobličili, homo stali na bregu in gledali, kako bo ta mladina šla naprej za novimi cilji in novimi bregovi, ki jih mi nikoli nismo slutili, in še manj bo nanje stopila naša noga. Ne moremo vedeti, kaj bo prinesla bodočnost, in nezmislno bi bilo v tem pogledu nekaj pre-judicirati.

A nekaj pa vendarle lahko damo našemu človeku na pot: so nekateri nazori, nekatere misli, nekakšna vrednotenja in ocenjevanja, za katera moremo zastaviti svojo besedo. So nekateri motivi, tičoči se našega dušnega življenja, naše javne slovenske morale, javnega mnenja, druž-

be, so drobci svetovnega nazora, tičoči se našega odnosa do prirode, umetnosti, Boga, domovine, otroka, preteklosti, ki ne moremo pogledati preko njih in ki jih ne moremo zatajiti.

Ne vemo, kako bo jutri; a naš življenjski instinkt nam pravi, da je tu resnica, tu naravnost živa žareča resnica, a tam laž in ogabnost. In še finejše odtenke moremo razločiti. Tu je dobra volja, a manjka vitalne sile, tu je napol-laž, tam nedolžna medlost, in še tam v ospredju ali zadaj v kotu konvencija, ki izgleda nedolžno, a hrani na dnu pogubo za duhovno življenje. Zadovoljiti se ne moremo z vsem, če bi vzeli vse na znanje in počakali, da bo že kako, bi si sami sebi izpodžagali vejo. Držati se moramo črte, ki smo jo orisali, in se izprašati, kaj sledi iz začrtane smeri, kaj zahteva čas od nas danes in kako moramo ravnati, da ne bomo nobenega temelja položili napačno. V tem zmislu hočemo postaviti nekatere norme in misli ter omeniti nekaj konkretnih slučajev, da bo osnovna ideja še jasnejša.

O našem odnosu do religije in krščanstva smo že obširno govorili, o našem življenjskem in svetovnem nazoru tudi. Kakor se v religiji uveljavlja naše najgloblje čuvstvovanje, v transcendenco absolutno zaupajoče in svoj spas pričakujoče doživljanje, se v svetovnem nazoru izraža osnovni ton našega bistva; način, kako gledamo v svet, da se ga ne bojimo, da nam je priroda zvest prijatelj, gora ljubo zatočišče, prostor nekaj, kar treba napolniti, čas nekaj, kar treba izčrpati itd., kolikor je pač variant za to eno življenjsko čuvstvo.

Umetnost nam ne more biti le videz ali pa svet, kamor se zatečemo iz težkega realnega življenja; a tudi ni kurioznost, ki bi jo hodili gledat na razstave, ali o kateri bi čitali esteti-cistična razglabljanja. Umetnik je ustvaril umetnino iz svoje srčne krvi; ustvaril je objektivni kos sveta, a v njem izpovedal svoje vizije, gledanja in odkritja. Umetnik je videc, in mi, ki doživljamo njegove stvaritve, sledimo njegovemu pouku. S tem ne zagovarjamo tendencioznosti v umetnosti, a zavračamo l'art pour l'artizem, ki pozablja, da je stil umetnine paralela stila v življenju.

Filozofija in znanost sta zvesti spremljevalki vsega našega početja, na nekatera vprašanja moreta dati zadnji odgovor, nekatere kontraverze more končno rešiti le znanost. Znanosti se ne smemo ustrašiti, tudi religija in umetnost sta varni pred njo, če se pa mešata z njo, jima to ni v prid. Boj življenja proti znanosti, njenemu pozitivizmu in historizmu je odveč. Iracionalni, instinktivni in ideološko-demagoški momenti so tu izključeni. Znanost ima svoje zatočišče v univerzi in drugih zavodih, iz katerih mora biti izobčena vsaka politika in tendenca.

Pojem morale in etosa nam mora biti nadvse važen. Običajni kodeks je zastarel, kazuistika je brez moči napram današnjemu življenju. Ko se bo ustalil novi etos in stvorilo določeno etično čutenje, bo s tem tudi dana

podlaga za novo normiranje in nov kodeks. S tem nič ne tangiramo večnoveljavne človeške etike, reči hočemo le, da je tudi naše moralno ocenjevanje izraz življenjskega čuvstva in tonusa našega bistva. V našem bistvu pa so zapisane nekatere temeljne točke.

Prva taka točka je ideja individualitete in osebnosti; vsak človek je nekaj čisto svojega. Ta svojebitnost je njegovo bogastvo, odtod izhaja njegovo najintimnejše življenje, tej samobitnosti mora človek biti zvest, zatajiti je ne sme ne z besedo, vestjo, dejanjem.

Naš etos zahteva dalje novo pojmovanje erotike in ljubezni, novo ureditev družinskega, zakonskega in ljubezenskega življenja. V ljubezni posega duša najtesneje za jedrom drugega jaza, čutnost in ekstatičnost so ji le pot do nesebičnega in neegocentričnega razsipanja in duhovnega kontakta. V prijateljski zvezi, v zakonu, v erotičnem odnosu je naša duša obenem onstran, pri drugem subjektu, a obenem čuti, kako od drugega konca prihaja odgovor in kako na takem temelju obstoja absolutno zaupanje.

Tudi do politike in države, do domovine in domačije smo v določenem odnosu. Kakor nas veže iskrena ljubezen do domače grude in lastnega naroda, tako moramo imeti pred očmi tudi veliko idejo naše države. Najsi bodo resnične razmere še tako nezadostne, v nas ne sme zatemniti ideja o duhovnem kraljestvu, ki združuje vsako najbolj tenko in drobno nitko, vsako še tako nezadostno dejanje, vsako še tako skromno misel v enoto in živ organizem. To kraljestvo pa more upravljati le državnik, ki ve, kje ležijo poudarki, in kje treba zatreti nepridiprava.

Sličnih vprašanj, problemov in točk je še cela kopica. Kakšno naj bo naše stališče napram otroku, ženski, družbi, poklicu, gospodarstvu, revoluciji. Nedavno se je v naši javnosti reševalo vprašanje, kako naj bi bili kulturno orientirani, ali nemško ali francosko. Čudno, da ljudje niso videli slovanstva in vzhodnega elementa, poleg nemštva še Rusov in vzhodnega religioznega življenja, da so zamenjali čisto praktično-šolsko vprašanje in vprašanje poklicne izobrazbe z vprašanjem zadnje, najvišje duhovne usmeritve, da so se ozirali okrog po tujih individuih, namesto da bi se najprej nanašali nase in na lastno individualnost. Saj je vendarle temeljna resnica, da moramo biti najprej samosvoji in da nam tujerodne prvine morejo pomoči le do izčiščenja našega lastnega bistva. Tuja duša nam more biti le ogledalo, v katerem začutimo tem bolj bolesti in radosti svoje duše.

In podobno je z ostalimi točkami. Na sto koncih so zakopane pod balastom, potlačene k tlom ter prevlečene z umetno patino. Otroka še danes ne gledamo pravilno, njegov svet tolmačimo s svojega odrastlega stališča. Namesto da bi doumeli njegovo življenjsko formo. Žensko še danes presojujemo antifeministično, pojem ženske kulture se nam zdi nepotreben; žensko psiho

spravljamo v nujno zvezo z erotiko, otrokom in domom, a navadno ne vemo, da gre pri tem za velike vrednote in kos kulture, ki je nenadomestljiva in ki bi se je ženska morala držati iz vsega svojega bistva. Žensko gibanje, kolikor se ne bori za gospodarski in socialni položaj žene, po pravici poudarja disparatnost obeh spolov. Iz te disparatnosti pa sledi, da si mora ženska staviti od moškega različne izobrazbene cilje in se usidirati tam, kjer ji tečejo produktivni viri.

Nemogoče je v par potezah orisati vsebino našega svetovnega nazora, in še najmanj se dá ta stvar opraviti racionalistično in eksplicitno. Na našem dnu leži skrivnost in še večja tajna se razprostira nad bodočnostjo. A če že po vsej sili hočemo imeti neko normo, neki zgled, neko zrcalo, neko upodobitev samega sebe — podobo, ki nam naj bo merilo in resničen odgovor na naše iskanje slovenskega človeka, moramo — ker je prav za prav odveč in danes pač že skorodda smešno — pokazati na podobo Ivana Cankarja. So še danes miselnosti, ki menijo, da v Cankarju ni idej, da ni pozitivnih idej, in da je Cankar bil pesimist. Pravijo, da nam danes ne more biti več ideal, da je le predhodnik novega časa in le negativen kritik svojega pokolenja in rodu. V njem da ni substance, da je le ekstatično hrepenenje za nečem medlim, le estetično okušavanje življenja; njegovi tipi da so nedovršeni, niso zakoreninjeni v metafizični realnosti. Njegovi motivi da so le rahli spomini na mladost in otroško dobo, njegov jezikovni stil da je čustveno zmeščano božanje, a le redkokdaj svečana pridiga, ki povzroča razburjenje in sveto ogorčenje.

Kdor doumeva Cankarja na tak način, ne vidi, kako je Cankar završitelj starega časa ter početnik novega, ne vidi, kako v njem tiči pobuda za našo bodočnost, a še najmanj vidi, kako iz njegove substance izžarevajo žarki absolutne in brezčasne resnice, kako se iz njegovih bojazljivih besed in brezimne pesmi izliva blagoslov v naše duše, kako nas njegov udarec potiplje na življenjskem živcu, da moramo brezpogojno reči da ali ne. V Cankarju ni samo resnica, v njem je življenje. In tudi tam, kjer ga je pokazal le kos ali le od ene strani, ko je naslikal trpljenje bolnih deklet v bolnišnici ali onemoglo tavanje slabotnega karakterja ali pubertetno hrepenenje mladega studenta ali nendarjenega in neduhovnega filistejca — tudi tam se v dotičnem mikrokozmu zrcali ves kozmos in se v njem stekajo niti iz celotnega življenja. Cankar je šel do virov in podzemskih globočin, iz materinskega kompleksa se je rodilo njegovo umetniško ustvarjanje, prav do teh virov mora seči tudi naše življenje, ob Cankarjevem bistvu se mora užgati naš ritem življenja, ob njem se morajo probuditi motivi našega duhovnega bistva. Cankar je danes naš najneposrednejši učitelj, dopustiti moramo, da nas s svojim elementom oklene in izobrazijo.

Končno še nekaj pripomb, ki se tičejo uporabe in prakse. Naš slovenski izobrazbeni ideal

je ideja, ki se v praktičnem življenju mora prilagoditi razmeram. Ni občevaljavne formulacije zanj, treba je ideal diferencirati, da bo konkretno prijemljiv. Za osnovno šolo, za meščansko in srednjo šolo pride v drugačni obliki v poštev kot pri delovanju v ljudski visoki šoli in izobraževanju odraslih. In še drugače pri mladinskem skrbstvu in vzgoji zanemarjene mladine. Kmetskega človeka ne moremo oblikovati tako kakor meščana, proletarca, ki ga tare boj za obstanek, moremo le s težavo pripraviti do duhovnega življenja; prikrojiti mu moramo izobrazbene dobrine posebej.

Dalje je pri nas treba zavestne kulturne politike. Marsikaj pride samo od sebe, a temeljne stvari moramo obdržati v svojih rokah in jih ustvarjati s trudopolnim dejanjem. Vedeti moramo, kake naloge ima šolstvo v celoti, kake imajo posamezni šolski tipi, kake ostalo prosvetno delo, na deželi, v mestu, pri mladini, pri odrastlem. Nato šele moremo zahtevati pomoči države in zakonske zaščite.

Dalje nam manjka v veliki meri moderne orientacije. Vprašanja slovenske izobrazbe niso rokodelska stvar in še manj jih smemo prepustiti diletantizmu ali pa zastareli pedagoški ideologiji. Tu gre za duhovne vrednote, ki morajo biti utemeljene in izražati potrebe časa. Elita, ki se poteguje za duhovnost našega življenja, mora biti v stiku z najmodernejšimi duhovnimi težnjami izven slovenske zemlje. Važen element mora pri tem biti znanost, zlasti moderna duhovoda in moderna kulturna pedagogika.

Potrebna nam je zlasti zgodovina slovenskega duhovnega življenja. Gre danes še za desiderat, a ga bo treba v kratkem realizirati. Naša znanost mora najprej urediti ene zadeve, ki so nam svojske, specifično slovenske in jih drugi ne bodo rešili. Rešiti jih moramo sami, stvari pa, s katerimi se lahko ukvarjajo drugi, prepustimo drugim.

Tudi izobrazbo naših učiteljev in vzgojiteljev bo treba preurediti, zlasti še izobrazbo osnovnošolskega učiteljstva. Več kot očitno je, da naša učiteljska nimajo prave znanstvene podlage: rabijo moderne mladinskopsihološke in kulturno-filozofske orientacije.

Tudi kritika javnega in kulturnega življenja, dalje tudi žurnalistika ni vsekdar na višku, ter bo treba pregrupacije in preorientacije v duhovnem pogledu.

Takih in podobnih vprašanj je še dosti, naš namen ni spuščati se vanje ter navajati podrobnosti. Pred očmi moramo imeti osnovno črto, in to je dovolj. Naše mladinsko gibanje gre za tem ciljem. Kakor se na eni strani skuša izogniti romantiki ter hoče ostati v zvezi z življenjem, poklicem, realnimi političnimi činitelji in gospodarskimi momentii, tako si hoče na drugi strani zagotoviti pot navzgor v kraljestvo duha in trajnih vrednot. Z močnim instinktom išče novega življenja in virov novega življenja; če se mu posreči najti to življenje, bo tudi vprašanje slovenske izobrazbe v glavnem rešeno.

Keramična šola Fr. Kralja, vaza

Katoliški prerod in francosko slovstvo

Dr. L. Sušnik

Da se je v zadnjih par desetletjih duševni obraz Francije zelo spremenil, kdo bi tajil? Kdo bi si še tiščal oči pred dognano resnico, da veje v francoskem slovstvu nov duh, duh, ki je nasproten onemu v prejšnjih dveh stoletjih? Svež, topel, jak veter je to, ki preganja sive, dušeče oblake z obzorja. Že pred vojno so zapihljale slične sapice, v tistem strahovitem viharju se je ozračje močno razgibalo in razčistilo: zasijali so zopet in se vsuli v celih pramenih žarki novega soluca. Prišla je nova pomlad in pripravlja se poletje... Gola »veda« ni več malik!

Ni to nič slučajnega: ne glede na že prej začeto splošno pripravljanje preobrata v človeški duševnosti, ki iz svoje zagate ni vedela naprej v znanosti in v umetnosti, je še vsaka težka, dolgotrajna vojna povzročila povratek k vernosti, nov val religioznosti (naj spomnim razen svetovne le na tridesetletno vojno ali na dobo napoleonskih vojska) in ž njimi porast verske literature (mistika, romantika). Katoliškim Francozom je dala zadnja težka stiska posebej priliko, da so s svojo vrlo miselnostjo in s svojimi žrtvami dokazali, da niso manjvredni državljani. To je dvignilo njihov ponos in njihovo samozavest, pa tudi njihovo delavnost na vseh poljih, zlasti na literarnem. Danes je na Francoskem protiklerikalna nota v slovstvu ponehala, najmarkantnejši predstavniki katoliške knjige uživajo časti Francoske akademije in verski moment v novi literaturi je zelo upoštevan. Skratka: katolicizem je izšel iz vojne ojačen in je sedaj tudi v filozofskem in nacionalnem oziru v boju za vodstvo elite.

Med vrsto prikazov francoskega slovstva v zadnjih 50 letih je izšel tako že tudi priročnik katoliškega